

Ilkka Rentola

47 • 1983

NORMAALIJOURNALISMIN SÄÄNNÖT

**Yhdysvaltalaisen journalismin oppikirjallisuuden
esittämän ideaalityypin tarkastelua**

TAMPEREEN YLIOPISTO • TIEDOTUSOPIN LAITOS

UNIVERSITY OF TAMPERE

DEPARTMENT OF JOURNALISM AND MASS COMMUNICATION

Saatteeksi

Tämä tutkielma ilmestymisestä on kulunut lähes 30 vuotta. Kun huomasin, että siihen viitataan joissakin uudemmissa journalismin tutkimuksissa, päätin saattaa sen sähköiseen muotoon ja tällä tavalla uusien lukijoiden ulottuville.

Journalismin tutkimusta ei kovinkaan paljon harrastettu Suomessa vielä siihen aikaan kun tein oman tutkielmani. En saanut ohjausta. En osannut kysyä neuvoa. Journalismia ei vielä tuolloin koettu akateemisen tutkimuksen aiheeksi. Journalistisia sisältöjä kyllä tutkittiin samoin kuin joukkotiedotuksen vaikutusta, mutta itse työprosessi oli jäänyt vähälle huomiolle.

Tutkielman lähtökotana on, että journalismi on työtä ja työssä syntyvät käytännöt määrittävät sitä, millaisen kuva tiedotusvälineet luovat maailmasta. Minua ei kiinnostanut se, vastaako kuva todellisuutta vaan, mitkä ovat ne säännöt, jotka ohjaavat todellisuuden muuttumista mediasisällöiksi. Tuo lähtökohta oli jonkinlainen antiteesi aikakauden politisoituneelle ilmapiirille, jossa etsittiin ideologisia sisältöjä, propagandaa tai piilovaikuttamista vakka loppujen lopuksi journalismissa hyvin triviaalit asiat vaikuttavat siihen, mikä on lopputulos.

Tiedotusopin opetuksessa painotettiin informaation ja objektiivisen tiedon merkitystä eikä pantu painoa sille näkökulmalle, että journalismi oli myös tarinan kerrontaa. Iltpäivä- ja aikakauslehtien suosio ja erilaiset tosi-TV -sarjat ovat tuoneet tarinajournalismin osaksi valtavirtaa.

Tutkielmassa puhutaan myös paljon muotokielestä. Sanomalehden etusivu on kuin keskiaikainen kirkkomaalaus, jossa ylimpänä ja suurimpana on tärkein ja alimpana ja pienimpänä on vähäpätöisin. Työssäni olin ymmärtänyt muodon merkityksen – nuorena toimittajana tein kaikkea maan ja taivaan väliltä: soittelin poliisille kolareista, pyörävarkaukssta, tulipaloista ja muista

onnettomuuksia ja kirjoittelin horoskooppejakin, nekrologeja, syntymäpäivähaastatteluja, uutisia jäiden lähdöstä tai sadonkorjuusta ja mallina oli usein aikaisempi teksti, samalla reseptillä leivottu kakku.

Tänä päivänä puhe normaalijournalismista vaikuttaa jollakin tavalla naivilta. Olisi ollut järkevämpää puhua vaikka vallitsevasta käytännöstä. Normaalijournalismi oli kriittinen termi joka antoi ymmärtää, että on olemassa myös normaalista poikkeavaa vaihtoehtojournalismia. Nyt tuon ajan vaihtoehtoista on tullut osa valtavirtaa.

Kriittisesti suhtaudun nyt myös nuoren miehen formalistisuuteen. Journalismi on tutkielmassani kuin puettu liian pieneen rautahaarniskaan. Ideaalityyppi oli pohjimmaltaan vain konstruktio ja siitä puuttuu se värikkyys, jota itse elämä ja sitä kuvaavat tiedotusvälineet meille päivittäin tuottavat. Siksi olen myös itse hyvilläni siitä, että en enää jatkanut tältä pohjalta vaan siirryin toiseen maailmaan ja opin uutta, mutta myös elämään sen säännöillä. Olin sanonut, mitä tästä aiheesta minulla oli siinä vaiheessa sanottavaa.

En myöskään ymmärtänyt tuohon aikaan sitä, miten tärkeä tehtävä journalismilla oli demokratiassa. Ymmärsin tämän paremmin vasta kun asuin itse maassa, jossa ei ollut demokratiaa eikä sananvapautta.

Yksi kuitenkin säilyy aina: Ihmiset haluavat tietää mitä on tapahtunut, missä, milloin ja miksi ja tämä tieto poistaa maailmasta jännitystä ja epävarmuutta.

Helsingissä 8.4.2012

Ilkka Rentola

Sarja	Series
A Tutkimuksia	Studies
B Raportteja	Reports
C Keskustelua ja katsauksia	Discussion and reviews
D Opetusmonisteita	Textbook and materials
E Bibliografioita ja luetteloita	Bibliographies and catalogues

Ilkka Rentola

47/1983

NORMAALIJOURNALISMIN SÄÄNNÖT

Yhdysvaltalaisen journalismin
oppikirjallisuuden esittämän
ideaaliteyden tarkastelua

Rentola, Ilkka

Normaalijournalismin säännöt : Yhdysvaltalaisen journalistin oppikirjallisuuden esittämän ideaalityypin tarkastelua / Ilkka Rentola. - Tampere : Tampereen yliopisto, 1983. - (4), 71 s. : kuv. - (Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, Julkaisuja, Sarja A, ISSN 0358-4585 ; 47/1983).
Pro gradu -tutkielma.
ISBN 951-44-1452-7

Tutkielmassa lähestytään journalistista kulttuuria säännön käsitteen avulla. Ajatuksena on, että säännöt esittävät journalistin ideaalityypin, normaali-journalismin. Esityksessä konstruoidaan tuo ideaalityyppi yhdysvaltalaisen journalistin oppikirjallisuuden tulkitsevan sisällönerittelyn perusteella.

Tarkastelun kohteena ovat uutistapahtuman valintaa, lähteen valintaa, tietojen valintaa ja esitystavan valintaa ohjaavat säännöt. Tutkielmassa esitetään että journalistin ideaalityyppi tiivistyy käsitteiksi: tapahtumatyyppi, lähdetyyppi, näkökulma ja uutistyyppi. Nämä esittävät, mikä on "oikea" toimintatapa uutisten tuotantoprosessin eri vaiheissa. Samalla ne rakentavat työprosessin sisään kontrollijärjestelmää, jota kutsutaan implisiittiseksi kontrolliksi. Esityksessä tarkastellaan myös alustavasti sanomalehden muotokieltä, joka antaa säännöille materiaallisen ilmaisun. Samoin tarkastellaan sitä, millaisen kuvan sääntöjen hallitsema journalismi välittää yhteiskunnallisesta todellisuudesta.

ISBN 951-44-1452-7
ISSN 0358-4585

Tampereen yliopiston Jäljennepalvelu 1983

SISÄLLYSLUETTELO

SAATTEEKSI

1.	JOHDANTO	1
2.	TUTKIMUSKOHDJE JA METODI	5
	2.1. Journalistinen kulttuuri	5
	2.2. Journalismin säännöt	6
	2.3. Journalistisen työprosessin yleinen malli	12
	2.4. Tutkimusmetodi ja hypoteesit	13
3.	PÄÄMÄÄRÄSÄNNÖT	15
	3.1. Kaksi uutistyyppiä	17
4.	IDEAVAIHE	19
	4.1. Sääntö R1/ ideäsäännöstö R1	23
	4.2. Sääntö R2/ ideäsäännöstö R2	25
	4.2.1. Ajankohtaisuus	26
	4.2.2. Tuttuus	26
	4.2.3. Epätavallisuus	28
	4.3. Uutistyyppit ja uutisen valinta	30
5.	LÄHDEVAIHE	32
	5.1. Lähteen valinta	32
	5.1.1. Sääntö R1/ lähdesäännöstö R1	33
	5.1.2. Sääntö R2/ lähdesäännöstö R2	35
	5.1.3. Uutistyyppit ja lähteen valinta	35
	5.2. Tietojen keruu	36
	5.2.1. Sääntö R1 ja haastattelu	37
	5.2.2. Sääntö R2 ja haastattelu	37
6.	ESITYSVAIHE	40
	6.1. Verbaalikieli	42
	6.1.1. Sääntö R1/ sisältösäännöstö R1	42
	6.1.2. Sääntö R2/ sisältösäännöstö R2	45
	6.1.3. Feature -tyyli	46
	6.2. Uutisen muoto	46
	6.3. Taitto	47
	6.3.1. Sääntö R1/ taittosäännöstö R1	48
	6.3.2. Sääntö R2/ taittosäännöstö R2	49
7.	JOURNALISMIN "TIETOTEORIA"	52
8.	UUTISET JA YHTEISKUNNALLINEN TODELLISUUS	54
	8.1. Lähestymistapa 1	54
	8.2. Lähestymistapa 2	55
	LOPUKSI	59
	LÄHTEET	63
	LIITTEET	68

SAATTEEKSI

Tämä julkaisu on toimitettu syksyllä 1981 Tampereen yliopiston Tiedotusopin laitoksella hyväksytyn pro gradu -tutkielman pohjalta. Olen korjannut tutkielman kieliasua ja poistanut muutamia epäselviä kohtia. Enää en käytä käsitettä journalismin "mytologia", koska tuo käsite on hämärä. Sen sijaan puhun eettisistä säännöistä.

Yhdysvaltalaiset journalismin oppikirjat poistettiin aikoinaan kurssivaatimuksista nopeasti eikä niihin kohdistettu yksityiskohtaista kritiikkiä. Kuitenkin niiden esittämää journalismimallia pidetään yhä usein ihanteena myös meillä Suomessa. Mikäli haluamme kehittää uusia journalismin muotoja ja uutta aineistoa toimittajakoulutuksen tarpeisiin, meidän on syytä tarkastella tarkemmin näitä teoksia.

En pyri tutkielmassani sanomaan, onko joku käytäntö hyvä tai huono. En myöskään esitä vaihtoehtoisia käytäntöjä. Joku voi syyttää tutkielman laatijaa siitä, että hän on vääntänyt tai konstruoinut empirian vastaamaan omia käsityksiään journalismista. Näin on oikeastaan jossain määrin tapahtunutkin. Aineisto on varsin hajanaista ja ilman tulkintaa ei olisi edetty mihinkään suuntaan. Lopputulosta voidaankin pitää eräänlaisena hypoteesinä vallitsevasta journalismista.

Ilkka Rentola

1. JOHDANTO

Aloitetaanpa yksinkertaisella esimerkillä, joka - näin toivon - havainnollistaa aluksi sitä, mitä tarkoitan säännöillä. Esitän erään uutisen ja sen aiheuttaman palautteen.

Saastunut laskuoja haisee keskellä Pyhtään kirkonkylää

Pyhtään kirkonkylän asukkaat ovat kiukuissaan kylän läpi virtaavasta laskuojasta, jonka vesi on saastunut ja haisevaa. Kyläläiset epäilevät, että läheisen suon kyljessä sijaitseva kaatopaikka lähettää terveisiään ojaan pitkin. Vähästeisena kesänä suolta tulevan ojan vesimäärä ja virtaama on pieni, joten lähtiennoelle kohoava tuoksu on vähemmän miellyttävä. Terveyskeskuslääkäri Juhani Hämäläisen mukaan näytteenotto vedestä sekä selvitys, mistä ojan vesi ja saasteet ovat peräisin olisi paikallaan.

Yksi ojaan liittyvistä haitoista lähtee aivan kaatopaikan

kyljistä, joten kyläläiset epäilevät, että suurin veden likaaja on kaatopaikka. Läpi asutuskukun virtaava, Kymijoen haaraan laskeva oja ei kyläläisten mukaan ole koskaan aiemmin ollut näin epämiellyttävän likainen. Erityisenä huolenaiheena ovat lapset, jotka pitkin kesää leikkivät matalan vesinoron äärellä ja saattavat saada likaisesta vedestä tartuntoja.

Terveyskeskuslääkäri Juhani Hämäläisen mukaan olisi syytä selvittää, mistä ojaassa virtaava vesi tulee eli samalla selvittää likaaja. Hämäläinen epäilee, että siihen saattaa sekoittua myös talouksien jätevesiä.

Pyhtään kirkonkylän asukkaat aikovat ottaa kunnanisiin

yhteyttä asian korjaamiseksi. Kunnaninsinööri Jarmo Loikasen tietoon ei asia vielä keskiiviikkona ollut kantautunut.

Kaatopaikalla ei pitäisi olla ahdasta ainakaan 10 vuoteen, sanoo Loikkanen. Lietteellekin on monta metriä pengertä, joten valuminen on epätodennäköistä. Kaatopaikkahan on vuokraamalla ja maanomistaja on suostuvainen rappeen vaatiessa vuokraamaan lisää tilaa. Tähän on olemassa sisäasiainministeriön lupa.

Pyhtään kunta ajaa kaiken lietteen kirkonkylän kaatopaikalle. Siltäkylän kaatopaikalle varastoidaan pääasiassa kuivaa talousjätettä.

"Toivon, että 22.7.1982 lehdessänne ollut kirjoitus jäisi ainoaksi noin yksipuoliseksi kirjoitukseksi ja että seuraavalla kerralla otettaisiin yhteys myös sellaisiin henkilöihin, jotka asiasta jostain tietävät. Terveystarkastaja on vuodesta 1980 lähtien tarkkaillut kaatopaikalta tulevan ojan veden laatua ja mitään hälyttävää ei ole havaittu, kuten tutkimustulokset osoittavat. Saastuttajia ovat yksityiset taloudet. Se siitä."

Kunnanjohtajan esittämä palaute antaa aihetta olettaa, että uutisen laatinut toimittaja on loukannut jostain yhteisesti

sovittua sääntöä. Nyt palautteen lähettäjä toivoo, että tuomari viheltäisi pilliin, ojentaisi säännön rikkojaa ja antaisi sitten pelin jatkoa.

Mitä sääntöä toimittaja on rikkonut? Nähdäkseni kritiikki kohdistuu etupäässä siihen, että toimittaja on poikennut tavanomaisesta uutislähteiden käytöstä. Hän ei ole ottanut yhteyttä sellaisiin henkilöihin, "jotka asiasta jotain tietävät". Myöhemmin havaitsemme, että yksi normaalijournalismin keskeisimmistä säännöistä on tietyn uutistyyppin ja tietyn lähdetyyppin vastaavuus. Oikea lähdetyyppi kyseisessä tapauksessa olisi ollut kunnan terveystarkastaja, joka kykenee kertomaan montako ulosteperäistä streptokokkia on löydetty yhdestä millilitrasta ojan vettä. Uutisen tiedot perustuvat kuitenkin epämääräisen joukon, "kyläläisten", kollektiiviseen kokemukseen: oja haisee. Uutisen "todellisuuspohja" (vrt. Connell 1982, 35) perustuu "kyläläisten" kokemuksiin, sitä ei ammenneta lähdetyyppiltä.

Jatkaessamme uutisen tarkastelua havaitsemme, että toimittaja on myös noudattanut joitakin sääntöjä. Itseasiassa uutisen "todellisuuspohja" on hyvin hatara. Tosiasiana esitetään melkein vain se, että oja haisee. Kaikki muu esitetään mieliteinä tai epäilyinä. Tässä toimittaja on noudattanut sääntöä, jota Tuchman kutsuu strategiseksi rituaaliksi (Tuchman 1972, 664-665). Toimittaja vetäytyy tiedon totuudellisuuden suhteen vastuusta ja näin välttää virheitä.

Epäilykset sääntöjen olemassaolosta heräävät vasta, kun sääntöjä rikotaan. Toimittaessa normaalikäytännön asettamissa rajoissa, voidaan aina väittää, että toiminta ei seuraa mitään sääntöä ja se on vapaata. Vasta konfliktitilanteissa säännöt "puhkeavat esiin". Ne muuttuvat puhekieleksi, kehoituksiksi ja suostutteluksi. Tämä vaikeuttaa sääntöjen tutkimusta. Vaikeudet liittyvät aluksi metodin valintaan. Tiedon kerääminen haastattelu- tai kyselymenetelmiä käyttämällä on tuskin hedelmällistä, sillä sääntöjen kohdalla on kyse osittain tiedostamattomasta ilmiöstä. Säännöt ovat implisiittisiä.

Miten sitten päästään sisälle tuohon näkymättömään maailmaan, joka kuitenkin tuntuu olevan niin merkityksellinen? Koska säännöissä on kyse ihmisen tajunnallisesta, subjektiviteetin alueesta, tutkimuksessa voidaan edetä tulkitsemalla niitä tekstejä, joissa sääntöjen hallitsema tajunta ilmenee. Tästä syystä käytän tutkimusaineistonani journalismin oppikirjoja. Tutkimusaineistonani ovat ne yhdysvaltalaisen sanomalehtijournalismin oppikirjat¹, joita on käytetty Tampereen yliopiston ja sen edeltäjän, Yhteiskunnallisen korkeakoulun toimittajakoulutuksessa vuosina 1944-1974. (Liite 1)

Himanen esittää, että tiedotusalan koulutus on edennyt Suomessa kolmivaiheisesti. Kolme vaihetta ovat: pragmaattisen sanomalehtiopin kausi (1925-1960), amerikkalaisen media-sosiologian kausi (1961-1970) ja integraation kausi (1970-) (Himanen 1975, 72, 80, 86). Himasella uuden kauden alku liittyy uuden professorin nimittämiseen. Selvittämättä on, merkitsivätkö oppituolin vaihdokset myös tiedotustutkimuksen paradigman muutosta. Epäselvää on lähinnä se, miten tiukasti opetus nojasi Suovan aikana saksalaiseen sanomalehtitieteeseen. Suovan käsitys sanomalehtiopista oli pragmaattinen ja hänen tieteellinen tuotantonsa tyrehtyi nopeasti nimittämisen jälkeen (Himanen 1975, 73, 79).

Vaikka Himasen jaottelu on mekaaninen, se ei perustu paradigmojen tarkasteluun, se näyttää oikeansuuntaiselta. Ainakin sitä voidaan pitää hypoteesina suomalaisen tiedotustutkimuksen kehityksestä. Opetuksessa käytettyjen journalismin oppikirjojen tarkastelu antaa vähäistä empiiristä tukea Himasen jaottelulle. 1940-luvulla oli kurssivaatimuksissa rinnakkain vaihtoehtoisina teoksina sekä englanninkielisiä että saksankielisiä journalismin oppikirjoja. 1950-luvulla, varsinkin kymmenluvun loppupuolella, painottui selvästi saksankielisen journalismin oppikirjallisuuden osuus. Ja esimerkiksi yhdysvaltalaista oppikirjallisuutta, tarkoitan nimenomaan käytäntöihin opastavaa kirjallisuutta, ei käytetty lainkaan. 1960-luvun ensimmäisinä vuosina, amerikkalaisen media-sosiologian kaudella, tapahtuu puolestaan käänne toiseen suuntaan. Keskeisimmiksi ja läpi 1960-luvun hallitsemassa asemassa oleviksi teoksiksi nousivat yhdysvaltalaiset Warrenin Modern News Reporting ja Campbellin sekä Wolseleyn How to Report and Write the News. Näitä teoksia voidaan pitää

¹ Käytän jatkossa termiä journalismi, vaikka tarkastelu rajoittuu pelkästään sanomalehtijournalismiin.

myös kauden tyypillisimpinä edustajina. Toinen muutos tapahtui 1970-luvun alkupuolella. Muutos ilmeni kahdella tavalla. Ensinnäkin yhdysvaltalainen oppikirjallisuus poistettiin. Jonkinlaisina jäänteinä olivat vielä mukana vuoden 1974 kurssivaatimuksiin asti sanomalehden taittoa ja ulkoasua käsittelevät Arnoldin Functional Newspaper Design ja Turnbullin sekä Bairdin The Graphic of Communication. Toisaalta näiden vastapainoksi nousi vallitsevaan käytäntöön kriittistä etäisyyttä ottavia teoksia kuten Ahmavaaran Informaatio ja Westerståhlin Objektiv nyhetsförmedling. Vuonna 1974 otettiin käyttöön monisteena Kalliomäen Journalistinen tiedonhankinta ja vuotta myöhemmin Miettisen, Kalliomäen sekä Suomen Journalistinen työprosessi. Viimeksi mainitussa teoksessa, joka kylläkin on melko suora käänös DDR:n journalistikoulutuksen käyttämästä teoksesta, painottuu ehkä aikaisempaa enemmän tiedonhankinnan osuus journalistisessa työprosessissa ja toimittajan itsenäinen asema tiedon hankkijana. Samaan aikaan säilyi kuitenkin vielä kurssivaatimuksissa Okkosen Toimittajan työ I. Se muistuttaa hengeltään eniten tutkimuksen kohteena olevia yhdysvaltalaisia journalismin oppikirjoja, mutta esimerkiksi Warrenin tai Campbellin ja Wolseleyn teokset ovat sitä huomattavasti tarkempia.

Näin siis tutkimusaineistoni jakaantuu selvästi kahteen ryhmään. Ensimmäisen ryhmän muodostavat ne yhdysvaltalaiset journalismin oppikirjat, jotka olivat mukana suomalaisessa journalistikoulutuksessa lähinnä 1940-luvulla. Toisen ryhmän muodostavat ne teokset, jotka 1960-luku toi tullessaan ja jotka Nordenstrengin "luuta lakaisi". Suurin osa ensimmäisen ryhmän teoksista oli kurssivaatimuksissa jo ennen toista maailmansotaa ja julkaistiin Yhdysvalloissa jo 1920-luvulla. Toisen ryhmän teoksissa tällaista Yhdysvaltain ja Suomen välistä viivettä ei ole näkyvissä. Niistä suurin osa on myös julkaistu 1960-luvulla.

2. TUTKIMUSKOHDDE JA METODI

2.1. Journalistinen kulttuuri

Tutkielmassani on keskeisessä asemassa käsite journalistinen käytäntö. Tarkoitan journalistisella käytännöllä sitä instituutiota, joksi journalistinen työ on kiteytynyt (V. Pietilä 1980a, 4).

Journalistinen työ, aivan samoin kuin mikä muu työ tahansa, on käsitettävä teleologiseksi toiminnaksi (Marx 1974, 168-169, Lukács 1979, 191). Työn teleologisuudella tarkoitetaan yleensä sitä, että "työprosessin lopussa saadaan tulos, joka sen alussa on ollut jo ihmisen mielikuvituksessa, siis ajatuksellisesti olemassa" (Marx 1974, 169). Tämä tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että työllä on tarkoitus tai funktio so. se, mihin työn tekijä sillä pyrkii.

Journalistisen työprosessin tarkoitukset tai päämäärät ovat siis olemassa ideaalisessa, ihmiskäytännön merkityksinä ilmenevässä muodossa, journalistisena kulttuurina jo ennen työhön ryhtymistä. Näin työn käsittäminen teleologiseksi toiminnaksi edellyttää myös journalistisen kulttuurin käsitteen käyttöön-ottoa. Journalistinen käytäntö käsitetään tässä kulttuurina ja säännöt kulttuuria luovina merkityksinä (vrt. Malmberg 1981, 62). Mitä tämä merkitsee journalismin tutkimuksen kannalta? Se merkitsee nähdäkseni sitä, että lähdetessä tutkimaan journalismin peruskysymystä, mikä on tuotetun kielen suhde yhteiskunnalliseen todellisuuteen, meidän on aluksi tutkittava niitä sääntöjä, jotka ohjaavat tuon kielen tuotantoa.

Vielä on tehtävä kaksi tarkennusta sen suhteen, miten teleologisen toiminnan suhde journalistiseen kulttuuriin olisi ymmärrettävä. Edellä esitetty Marx -sitaatti antaa nimittäin helposti ymmärtää, että teleologinen toiminta on ennalta määrättyä ja kaavoihin kangistunutta. Jos näin olisi, journalistinen kulttuuri ei uudistuisi, uusia journalismin muotoja ei syntyisi eivätkä vanhat muodot väistyisi. Journalismin historia osoittaa kuitenkin toista. Muutoksia on tapahtunut, joskin muutokset ovat olleet hitaita. Teleologisen toiminnan suhde journalisti-

seen kulttuuriin olisikin ymmärrettävä seuraavasti:

Tarkennus 1. Toimittaja voi soveltaa työprosessin kuluessa vaihtoehtoisia toimintatapoja. Näin toiminta voi olla joustavaa, mutta pysytellä kuitenkin sääntöjen asettaman "oikean" toimintatavan rajoissa. Toimittaja saattaa esimerkiksi vielä esitysvaiheessa valita esitystavan. Teleologisuudella ei siis tarkoiteta tässä sitä, että tietystä esitystavasta tehdään päätös jo ennen työhön ryhtymistä vaan pikemminkin sitä, että erilaiset mahdolliset esitystavat tunnetaan etukäteen.

Tarkennus 2. Työprosessin aikana syntyy jatkuvasti uusia käytäntöjä ja vakiintuessaan ne luovat uutta journalistista kulttuuria. Toimittaja voi poiketa työprosessin aikana aikaisemmin opitusta käytännöstä. Säännöistä poikkeava toiminta ei kuitenkaan vielä sinänsä synnytä uutta journalistista kulttuuria. Vain tietyt käytännöt hyväksytään ja ne valikoituvat osaksi journalistista kulttuuria. Ja tarkasteltaessa journalistisen kulttuurin kehitystä, olisi huomio kiinnitettävä niihin tekijöihin, jotka vaikuttavat tiettyjen käytäntöjen vakiintumiseen.

Ideaalityypin esityksessä jäävät journalistista kulttuuria luovat muutokset kuitenkin vähälle huomiolle. Tämä johtuu siitä, että historiallista tarkastelutapaa, jonka avulla muutos olisi mahdollista kuvata, ei voida yhdistää ideaalityypin vaatimaan abstraktis-yleiseen esitystapaan. Ideaalityyppi tarjoaa kuitenkin mahdollisuuden tarkastella journalistista kulttuuria kokonaisuutena ja toisaalta se osoittaa ne vakiintuneet käytännöt, joiden tiedostaminen on muutoksen edellytys. Näitä mahdollisuuksia ei kannata jättää käyttämättä.

2.2. Journalismin säännöt

Monet toimintaa teleologisesti lähestyvät puhuvat siitä säännön noudattamisena (vrt. V. Pietilä 1980b, 109, Winch 1979, Searle 1976, 188, Ryan 1970). Idea toiminnasta sääntöjen noudattamisena tulee ilmeisesti Wittgensteinilta, joka tarkastelee, miten ihmiset jokapäiväisessä elämässään käyttävät kieltä. Wittgensteinia seuraten puhutaan usein kielipeleistä, joille on ominaista, että niitä "määräävät"

tai ohjaavat säännöt (Tuomela, Patoluoto 1976, 182, Winch 1979, 30). V. Pietilä soveltaa säännön käsitettä journalismiin, joka hänen mukaansa "hahmottuu ikään kuin suureksi peliksi, joka perustuu eri tilannekohtaisille säännöille" (V. Pietilä 1981a, 4). Säännön käsite tulee myös esiin semioottisesti suuntautuneissa tutkimuksissa, joiden avulla on pyritty analysoimaan erityisesti televisiosanoman rakennetta (Fiske, Hartley 1978, 59, Silverstone 1981, 8, Dahlgren 1981, 296). Juuri semiotiikka näyttääkin tarkastelevan kommunikaatiotapahtumaa erilaisten sääntöjen tai "koodien", viestinnällisten sopimusten pohjalta tapahtuvana vaihtona (Eco 1977, 8, Malmberg 1976, 183).

Säännön käsitteen soveltamista journalistisen kulttuurin tutkimuksessa voidaan myös perustella sillä empiirisen tutkimuksen todentamalla tosiasialla, että journalismi itseasiassa muuttuu varsin hitaasti. Tutkittuaan New York Timesissa julkaistujen uutisten rakennetta Smith havaitsi, että se ei muuttunut tilastollisesti merkitsevästi vuosien 1925 ja 1975 välisenä aikana (vrt. E. Smith 1980, 296). Tulos osoittaa tietyn käytännön muuttumattomuutta ja oikeuttaa meidät puhumaan sen yhteydessä säännön noudattamisesta.

Aluksi on kuitenkin määriteltävä tarkemmin mitä säännöillä tarkoitetaan:

Tarkennus 1. Säännöt eivät ole subjektiivis-mielivaltaisia.

Kun puhutaan säännöistä tarkoitetaan objektiivista ilmiötä. Breed havaitsi jo 1950-luvulla, että toimittajat valitsevat toisistaan tietämättä säännönmukaisesti samat uutiset ns. etusivun ykkösjutuksi (Breed 1955, 277). Tällä havainnolla hän halusi korjata gatekeeper - tutkimuksen ensimmäisen vaiheen harhaa, jossa portinvartijoiden valinta nähdään subjektiivisena (vrt. White 1950, 383-390). On siis olemassa joitakin objektiivisia ehtoja sille, että toimittajat päätyvät toisistaan tietämättä samanlaisiin valintoihin. Sääntöjen objektiivisuus ei tarkoita kuitenkaan sitä, että ne olisivat olemassa kuin "esineet tilassa" (vrt. V. Pietilä 1980b, 115). Säännöt ovat yhteisön hyväksymiä inter-subjektiivisia merkityksiä. Ne ovat olemassa yksilön tajunnasta riippumatta. Ne ovat osa yhteisön kollektiivista tajuntaa, mutta ne toteutuvat vain yksilöiden käytännöllisen toiminnan, työn välityksellä. Sääntöjen objektiivisuudella

tarkoitetaan sitä, että tavaraksi muuttuneen sanomalehden kohdalla, jonka tuotantoprosessin "täytyy olla työprosessin ja arvonmuodostusprosessin ykseys" (Marx 1974, 176), säännöt määräytyvät viime kädessä sanomalehtipääoman arvonlisäysprosessin ja tästä aiheutuvan journalistisen kilpailun pohjalta.

Tarkennus 2. Kun puhutaan säännöistä journalismin yhteydessä, ensimmäiseksi tulevat mieleen erilaiset eettiset säännöt, "hyvä lehtimiestapa". Toinen tarkennus onkin syytä tehdä journalismin metodisten sääntöjen ja eettisten sääntöjen välille. Jaottelu esiintyy jo nähdäkseni implisiittisenä Breedillä, jonka mukaan toimittajalla on kahdenlaisia normeja: teknisiä ja eettisiä ja teknisiin normeihin kuuluu esimerkiksi vaatimus nopeasta tiedonhankinnasta (Breed 1973, 357). Myös McBarnet toteaa tämän eron, kun hän puhuu tekniikoista, joiden perusteella henkilö tunnistetaan työmarkkinoilla journalistiksi ja tekee selvän eron tekniikoiden ja arvojen välillä (McBarnet 1979, 182).

Metodisten ja eettisten sääntöjen välistä rajaa on kuitenkin erittäin vaikea piirtää. Molemissahan on kuitenkin kyse ideaalisen tasosta. Nähdäkseni metodisten ja eettisten sääntöjen välinen raja piirtyy selvästi, kun tarkastellaan niiden suhdetta käytäntöön. Metodisilla säännöillä on suora yhteys journalistiseen käytäntöön. Ne ovat osa tuota käytäntöä. Sen sijaan eettiset säännöt antavat työlle merkityksen ja oikeuttavat sitä. Esimerkiksi eettisenä sääntönä voidaan pitää sellaista käsitystä, jonka mukaan sanomalehden on esitettävä todellisuus sellaisena kuin se on. Mutta metodisena sääntönä sellaista käytäntöä, jonka mukaan toimittaessa arvostukset esitetään uutismuodon ulkopuolella tai mikäli ne esitetään uutismuodon sisällä, ne merkitään lainausmerkein. Tuon käytännön avulla toimittaja ajattelee esittävänsä todellisuuden sellaisena kuin se on. Jos toimittajalta kysyttäisiin perusteluja omaksumalleen käytännölle, hän ehkä löytäisi eettisen perustelun: todellisuus on esitettävä sellaisena kuin se on.

Tarkennus 3. Kolmas tarkennus liittyy sääntöjen ja kontrollin tai organisaatiossa harjoitettavan vallankäytön välisiin suh-

teisiin. Yleensä ajatellaan, että journalistista työtä kontrolloidaan toimituspolitiikan avulla. Esimerkiksi, kun portinvartija -tutkimuksissa kiinnostuttiin MrGatesin toiminnan rajoista, havaittiin, että toimittajan vaikutusmahdollisuus on riippuvainen hänen asemastaan byrokraattisessa organisaatiossa (Robinson 1973, 345). Tällöin tulee mukaan myös toimituspolitiikan käsite, jonka Breed tuo portinvartija -tutkimukseen (Atwood, Grotta, 1973, 759), (kts. Gieber 1960, 201 ja Judd 1961, 40).

Myös Miettinen käyttää toimituspolitiikan käsitettä. Hän tarkoittaa toimituspolitiikalla sitä, että "toimituksessa vallitsevat mekanismit joko julkisesti lausutussa tai epävirallisessa mielessä määräävät yleisen kehyksen sille, mitä ja miten lehti kirjoittaa". (Miettinen 1976, 24) Myös Tervonen käsittelee toimituspolitiikkaa. Toimituspolitiikalla tarkoitetaan Tervosen mukaan niitä kriteereitä, joilla toimitus valmistaa ja valikoi yksittäisiä sanomia ja muotoilee sanomien kokonaisuuden. Tämän perusteella Tervonen luettelee kolmentyyppistä toimituspolitiikkaa; kaupallista, tunnustuksellista ja informatiivista (Hemánus, Tervonen 1980, 52). Sama jaottelu esiintyy jo teoksessa Joukkotiedotus yhteiskunnassa (Ahmavaara, Minkkinen, Nordenstreng, Rand, Starck 1971, 123-124).

Tervonen ja Miettinen eivät kuitenkaan pyri tarkemmin selvittämään, miten kontrolli toimii. Toimituspolitiikan käsitteen käyttö tuo mieleen vallankäytön, jota harjoitetaan toimituksessa hierarkisesti ylhäältä alaspäin. Kontrolli ei kuitenkaan välttämättä toimi tällä tavoin. Mikäli kontrollia toteutettaisiin vallankäytön avulla jouduttaisiin työssä jatkuvasti konfliktitilanteisiin. Tällaiset tilanteet ovat kuitenkin toimituksissa ilmeisen harvinaisia. Ammattikäytäntö ja organisaation vaatimukset eivät joudu ristiriitaan keskenään (Tuchman 1978, 5). Miten sitten sääntöjen suhdetta toimituspolitiikkaan olisi tarkasteltava?

Nähdäkseni eteenpäin päästään käyttämällä implisiittisen ja eksplisiittisen kontrollin käsitteitä. Näitä käsitteitä käyttävät Mortensen ja Nordahl Svendsen (Mortensen, Nordahl Svendsen 1980, 169-177). Heidän mukaansa kontrolli toteutuu itse työ-

prosessissa sen sisään rakennettuna. "Hyvä journalisti" on oppinut kirjoittamaan jutun tiettyyn muotoon, käyttämään tiettyjä lähteitä ja esittämään uutisen "tasapuolisesti". Kontrolli, joka näin on implisiittistä, perustuu siis tiettyihin itsestäänselvinä pidettyihin käytäntöihin. Eksplisiitiseksi kontrolli muuttuu vasta sitten, kun implisiittinen kontrolli pettää ja syntyy konfliktitilanne. Toimittaja oppii kuitenkin välttämään konfliktitilanteita, sillä "kynnet ovat valmiina pehmeiden tassujen sisällä" (Mortensen, Nordahl Svendsen 1980, 175). Vastaavasti voidaan puhua implisiittisistä ja eksplisiittisistä säännöistä sen mukaan, ovatko säännöt toimijoiden tiedostamia vai eivät.

Tarkennus 4. Sääntö yhdistyy aina käsitykseemme siitä, mikä on "oikein" ja mikä on "väärin". Jos on mahdollista sanoa jostakusta, että hän noudattaa sääntöä, se merkitsee, että voidaan kysyä tekeekö hän oikein sen mitä tekee. Säännön käsitteen ydin on siinä, että sen avulla meidän pitäisi voida arvioida toimintaa. Virhe on poikkeama siitä, mikä on vahvistettu oikeaksi. (Winch 1979, 37). Journalistisen työprosessin yhteydessä säännöt näyttävät siis määrittävän sen, mikä on työprosessin eri vaiheissa "oikea" toimintatapa. Sääntöjen näkökulmasta arvovapaa journalismi on sula mahdollisuus. Tutkimuksen kohteeksi ei näin asetu se, onko journalistinen työprosessi yhteydessä arvoihin vai ei. Tutkimuksen kohteeksi asettuu se, miten arvot kytkeytyvät journalistiseen työprosessiin ja miten ne ilmenevät työprosessin lopputuloksessa, sanomalehdessä.

Tarkennus 5. Edellä totesin, että säännöt ohjaavat kielen tuotantoa ja että nämä kieltä luovat säännöt ovat keskeisiä tutkittaessa journalismin peruskysymystä, tuotetun kielen suhdetta yhteiskunnalliseen todellisuuteen. Näkökulma voitaisiin nimittäin valita myös siten, että lähtökohdaksi otettaisiin toimittajan subjekti-objekti -suhde yhteiskunnalliseen todellisuuteen ja tarkasteltaisiin heijastumiseen vaikuttavia sääntöjä. Ongelmaksi nousee nyt se, mitkä säännöt ohjaavat kielen luomista ja mitkä heijastumista vai ohjaako kumpaakin tapahtumaa sama säännöstö. Voidaanko kielen luomista ja yhteiskunnallisen todellisuuden heijastumista yleensä erottaa toisistaan? Kysymys näyttää liittyvän suomalaisen

tiedotustutkimuksen sisällä käytyyn keskusteluun joukkotiedotuksen funktioista (vrt. V. Pietilä 1981b, 36, Malmberg 1981, 139, Varis 1982, 26). Omassa tutkielmassani olen pyrkinyt ratkaisemaan ongelmaa työn teleologisuudesta käsin. Tällöin korostuu se, että yhteiskunnallisen todellisuuden heijastuminen on riippuvainen tietyistä säännöistä, jotka esittävät työn päämäärän. Näin mitään itsenäistä heijastumista ei olisi olemassa, vaan journalistisen kulttuurin sisäistänyt toimittaja tuntee esitystavan ja mahdolliset näkökulmat jo ennen tapahtumaa.

Todellisuuden heijastumisen riippuvuus esitystavasta tulee jatkossa esiin esimerkiksi silloin, kun käsittelen tiedonhankintaa. Journalismin oppikirjat antavat ohjeita, joiden mukaan toimittajan on suunnattava kysymykset haastattelutilanteessa näkökulmien kannalta "oikein". Näin toimittaja kykenee tuottamaan uutisen, joka vastaa normaalijournalismin muotoihannetta.

Teen vielä yhteenvedon viiden tarkennuksen sisällöstä:

1. Säännöt ovat objektiivinen ilmiö ja ne määräytyvät viime kädessä sanomalehtipääoman arvonlisäysprosessin pohjalta.
2. Säännöt eivät ole eettisiä sääntöjä vaan työn metodisia sääntöjä.
3. Säännöt ovat pääosin implisiittisiä. Ne ovat sisäänrakennettuna itse käytäntöön.
4. Säännöt piirtävät rajaa "oikean" ja "väärän" toiminnan välille ja näin ne ovat aina yhteydessä arvoihin.
5. Säännöt ohjaavat journalismin kielen luomiseen. Tutkimalla näitä sääntöjä voidaan saada tietoa siitä, millaisen kuvan journalismi luo yhteiskunnallisesta todellisuudesta.

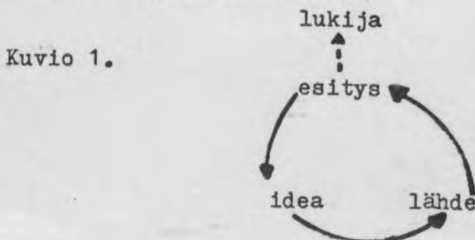
Näiden tarkennusten jälkeen voidaan määritellä: journalismin säännöt esittävät toiminnan ideaalityypin, normaalijournalismin (vrt. K. Pietilä 1981, 58). Toiminta, joka poikkeaa säännöstä on käytännön sisältä tarkasteltuna irrationaalista toimintaa.

Säännöt on kirjattu erilaisiin journalismin oppikirjoihin. Väärin on kuitenkin ajatella, että toimittaja tutustuisi ensin kirjallisuuden perusteella sääntöihin ja ryhtyisi sen jälkeen toimimaan niiden mukaisesti. Säännöt eivät siis heijastu oppikirjoista suoraan työhön. Pikemminkin päinvastoin: oppikirjat heijastavat työn sääntöjä, jotka teoksen tekijä on kirjannut käytännön itsestäänselvyyksinä. Kysymys kirjojen esittämien sääntöjen ja todellisen käytännön välisistä suhteista ei ole kuitenkaan nähdäkseni niin problemattinen kuin voisi luulla. Voidaan olettaa, että kirjojen esittämän käytännön ja todellisen käytännön välillä on selvä yhteys, koska kirjoja käytetään opetuksessa ja koska niiden tekijöinä ovat usein vanhat toimittajat. On kuitenkin muistettava, että tarkastelun kohteena on jatkuvasti teosten esittämä ideaalityyppi, ei todellinen käytäntö.

2.3. Journalistisen työprosessin yleinen malli

Jaan journalistisen työprosessin kolmeen vaiheeseen: ideavaihe, lähdevaihe ja esitysvaihe (Andersen 1977, 69 myös Mortensen, Nordahl Svendsen 1980, 172-174). Ideavaiheessa määritellään, mitkä yhteiskunnan alueet tuottavat uutisia ja millainen uutistapahtuman on oltava. Ideavaiheessa piirretään siis julkisuuden rajat. Lähdevaiheessa suoritetaan lähteen valinta ja tietojen keruu tapahtumasta. Esitysvaiheessa uutinen saa verbaalikielellisen sisällön ja se sijoitetaan osaksi sanomalehden kokonaismuotoa, jossa se saa täyden merkityksensä.

Journalistinen työprosessi ei kuitenkaan etene lineaarisesti siten, että toimittaja keksii ensin uutisen aiheen, jonka jälkeen hän etsii aiheen kannalta mielestään sopivimman lähteen ja haastateltuaan tätä antaa uutiselle vapaasti valitsemansa muodon ja sisällön. Journalistista työprosessia voidaan pikemminkin havainnollistaa seuraavasti:

(Andersen 1977 , 69)

Ei siis voida sanoa, että työ alkaa aiheen valinnasta. Päinvastoin toimittaja oppii, että jokaisessa työprosessin vaiheessa on tiettyjä vakioratkaisuja (Andersen 1977, 69). Toimittajalla on oltava jonkinlainen käsitys vallitsevasta journalistisista ja sen normaalijournalistisesta ihanteesta.

Implisiittinen kontrolli, työprosessin sisään rakennettu kontrolli, rakentuu niiden sääntöjen varaan, jotka määrittävät, mikä on "oikea" uutistapahtuma, kuka on "oikea" lähde ja mikä on "oikea" esitystapa sekä näiden sääntöjen keskinäisille kombinaatioille. (vrt. Andersen 1977, 169). Kombinaatiosäännöt muodostavat lopulta sen tavan, jolla journalistisen työprosessin säännöt liittyvät toisiinsa eri tilanteissa.

Miksi käytän Andersenin mallia, eikä esimerkiksi Miettisen esittämä malli ole sovelias? (Vrt. Miettinen, Kalliomäki, Suominen 1976, 29.) Andersenin malli soveltuu parhaiten tutkielman lähtökohdaksi, koska siinä otetaan huomioon työn teleologinen luonne. Mallin johtavana ajatuksena on se, että ideavaihe ja esitysvaihe ovat kiinteässä yhteydessä toisiinsa myös siten, että esitys vaikuttaa ideaan. Myös toinen seikka on vaikuttanut mallin valintaan. Andersenin malli on nimittäin rakennettu tanskalaisessa lehdistössä suoritettujen osallistuvan havainnoinnin pohjalta (Mortensen, Nordahl Svendsen 1980, 169), näin se ilmeisesti vastaa todellisia käytäntöjä kapitalismissa tarkemmin kuin Miettisen malli, joka on muodostettu DDR:ssä käytössä olevan kirjallisuuden pohjalta.

2.4. Tutkimusmetodi ja hypoteesit

Lähden seuraavassa tarkastelemaan journalistista työprosessia käyttäen apunani edellä esitettyä työn kolmivaiheista mallia. Tavoitteenani on saada tulkitsevan sisällönerittelyn avulla tietoa niistä säännöistä, jotka esittävät toiminnan ideaalityypin ja konstruoida tuo ideaalityyppi. Tutkimustyö etenee siten, että ensin pyrin löytämään uutistyytöitä ohjaavia yleisiä sääntöjä, joita kutsun päämääräsäännöiksi. Tämän jälkeen tarkastelen, millaisiin spesifisiin sääntöihin toiminta perustuu työprosessin eri vaiheissa pyrittäessä toteuttamaan päämääriä. Näin konstruointua ideaalityyppiä voidaan pitää pikemminkin jatkotutkimuksen hypoteettisena lähtökohtana, johon tosiasiallisia tekoja voidaan

verrata, kuin tutkimuksen lopputuloksena (vrt. Juntunen, Mehtonen 1977, 108-109). Ideaalityypin käsitteistöä voidaan käyttää esimerkiksi luokitteluyksikköinä sanomalehdistön sisälönerittelyssä.

Jotta tutkielma ei jäisi pelkästään ideaalityypin kuvailun asteelle, hahmotan lopuksi vastauksia kahteen kysymykseen. Kysymykset kuuluvat: 1) mikä on journalismin "tietoteoria"? 2) miten uutiset kuvaavat yhteiskunnallista todellisuutta? Työn sääntöjä tutkimalla oletan siis saavani jonkinlaista tietoa journalismin peruskysymyksestä: mikä on tuotetun kielen suhde yhteiskunnalliseen todellisuuteen.

3. PÄÄMÄÄRÄSÄÄNNÖT

Sanomalehden on täytettävä kaksi ehtoa ennen kuin se saa käyttöarvon. Koska kyseessä on käyttöarvon syntyminen, täytyy ehtojen olla yhteydessä uutisen ja lukijan välisiin suhteisiin. Asia on ymmärrettävä siten, että lukija orientoituu sanomalehteen tietyllä tavalla ja sanomalehti antaa vastauksen tuohon orientoitumiseen. Sanomalehti ei saa käyttöarvoa ellei lukija ajattele, että sanomalehti kertoo ainakin pääpiirteissään todellisuudesta sellaisena kuin se on ja ellei hän ole kiinnostunut sanomalehden sisällöstä.

Lukijan on ilmeisesti ajateltava, että sanomalehden kuvaus yhteiskunnallisesta todellisuudesta on identtinen tuon todellisuuden kanssa. On selvää, että sanomalehti menettäisi käyttöarvonsa nopeasti, mikäli illuusio sanomalehdestä yhteiskunnan peilinä rikkoontuisi. Tuo illuusio rikkoontuisi, jos uutisen sisältämissä tosiasialauseissa olisi selviä virheitä. Uutisen käyttöarvon synnyn ehtona ei ole kuitenkaan pelkästään se, että vältetään verbaalikielen virheitä. Omaksuttujen luokitusten ja valintojen on ilmeisesti ainakin jossain määrin vastattava lukijan tapaa jäsentää todellisuutta. Muutenhan lukija ajattelee, että sanomalehti ei kuvaa todellisuutta sellaisena kuin se on, eli sellaisena kuin se hänen tajunnassaan ilmenee.

Edellä esitetyn kahden välttämättömän ehdon perusteella tapahtui päämääräsääntöjen paikallistaminen laajasta empiirisestä aineistosta. Käytännössä osoittautui mahdottomaksi konstruoida jonkinlaista päämääräsääntöä, joka ohjaisi todellisuuden jäsentämistä. Itseasiassa vasta tutkimuksen lopputuloksena saavutetaan luokitusta ja valintaa työprosessin eri vaiheissa ohjaava käsitteistö. Konstruoimme siis kaksi päämääräsääntöä:

sääntö R1 on olemassa täsmällisiä tosiasialauseita ja arvostuksia ja ne on erotettava toisistaan. (Neal 1925, 8, Shuman 1926, 72, Harwood 1927, 25, 28, Mavity 1930, 46-47, Otto 1934, 3, 45, Warren 1959, 79, 315, Charnley 1960, 22, 26, Campbell 1961, 6, 304, MacDougall 1964, 28, 133, Rivers 1964, 168-169)

sääntö R2 uutisen on oltava kiinnostava. (Neal 1925, 28, Shuman 1926, 132, Harwood 1927, 44, Mavity 1930, 28, Otto 1934, 12, Warren 1959, 13, Charnley 1960, 34, Campbell 1961, 7-8, MacDougall 1964, 13, Rivers 1964, 75)

Sääntö R1. Normaalijournalismi ei siis kiellä kokonaan arvostuksia, mutta se tekee selvän eron arvostusten ja tosiasioiden välillä. Sääntö R1 johtaa sellaiseen käytännön ratkaisuun, jossa arvostuksiksi mielletyt lauseet esitetään uutismuodon ulkopuolella muissa journalismin muodoissa tai mikäli ne esitetään uutismuodon sisällä, ne merkitään lainausmerkein. Nuo muut journalismin muodot ovat esimerkiksi pääkirjoitus ja kolumni. Niissä uutisen esittämiä tosiasialauseita tulkitaan ja arvotetaan. (Vrt. Neal 1925, 1, Shuman 1926, 94, Harwood 1927, 18, Mavity 1930, 190, Otto 1934, 45, Campbell 1961, 433, Rivers 1964, 240.)

Miksi arvostukset halutaan merkitä tai sulkea uutismuodon ulkopuolelle? Kyse on nähdäkseni siitä, että uutisessa on esitettävä mahdollisimman yksinkertaisia tosiasialauseita, sellaisia, jotka mahdollisimman suuri osa yleisöstä voi hyväksyä tosiasioiksi. Yhdysvaltain ensimmäinen uutistoimisto AP saavutti aikanaan menestystä juuri edellä kuvatun käytännön avulla. Se joutui myymään uutisia eri puolueiden lehdille ja muokkasi ne vastaamaan kaikkien asiakkaittensa makua (vrt. Schudson 1978, 4, Rivers, Schramm 1969, 151).

Sanomalehti voi välttää edellä kuvatun käytännön avulla vastuun tiedon totuudellisuudesta. Toimittaja voi merkitä lainausmerkein sellaisen lausunnon, jonka paikkansapitävyyttä hän epäilee ja näin uutisen lähde joutuu vastuuseen levittämästään tiedosta. Tuchman kutsuu tätä käytäntöä strategiseksi rituaaliksi. (Tuchman 1972, 664-665)

Niissä teoksissa, jotka on kirjoitettu 1920- ja 1930-luvuilla, ei käytetä käsitettä objektiivisuus. Poikkeuksen muodostavat Harwood ja Mavity. Harwood puhuu objektiivisesta metodista, joka tarkoittaa sitä, että toimittaja pitää omat ominaispiirteensä jutun ulkopuolella (Harwood 1927, 101). Myös Mavity käsittää objektiivisuuden toimittajan, sanoman välittäjän,

ominaisuudeksi. Objektiivinen toimittaja suhtautuu maailmaan kuin ulkopuoliseen esineeseen, "the story's the thing" (Mavity 1930, 99). Mavity ja Harwood eivät ole ainoita, jotka näkevät toimittajan ulkopuolisena tarkkailijana, eräänlaisena suurena silmänä, joka rekisteröi tapahtumia. Sama näkemys toimittajan roolista tiedonhankintatilanteessa hallitsee koko tutkimus-aineistoa. Uudemmissa teoksissa objektiivisuudella tarkoitetaan säännön R1 mukaista käytäntöä.

Sääntö R2. Ei liene mikään yllätys, että uutisen kiinnostavuus on toinen työtä ohjaava päämääräsääntö. Kiinnostavuudella tarkoitetaan sitä, että uutisen on oltava lukijalle subjektiivisesti merkitsevä, sen on oltava vastaus lukijan tarpeisiin (vrt. Haapasalo, Hellman, Kulmanen, K. Pietilä, Saarikoski 1981, 3-4).

Uudemmat journalismin oppikirjat perustelevat sääntöä R2 Schrammin tutkimuksella "The Nature of News" (Charnley 1960, 45, Campbell 1961, 14, Revers 1964, 78). Schrammin tutkimus onkin hyvä esimerkki siitä, miten vallitsevia käytäntöjä pyritään oikeuttamaan antamalla niille selitys arvovaltaiselta tieteelliseltä taholta. Schramm selittää ihmisen uutista kohtaan tuntemaa kiinnostusta välittömän ja viivästyneen palkkion käsitteiden avulla. Schrammin mukaan välittömän palkkion antavat uutiset vetoavat suoraan tunteisiin, tällaisia uutisia ovat esimerkiksi rikos- tai oikeusjutut. Viivästyneen palkkion antavat uutiset, jotka käsittelevät ns. vakavia asioita kuten politiikkaa ja taloutta (Schramm 1949, 260-261).

3.1. Kaksi uutistyyppiä

Journalismin oppikirjat esittävät kaksi uutistyyppiä, kovan uutisen ja pehmeän uutisen ^{1, 2} (Neal 1925, 25, Shuman 1926, 121³, Harwood 1927, 49-50, Mavity 1930, 164-166, 128-137,

¹ Journalismin oppikirjoissa nimitetään pehmeää uutista (soft news) myös termeillä newsfeature, human interest story, colour story, suspend interest story ja feature. Usein kuitenkin sanalla feature viitataan kaikkiin sellaisiin juttuihin, jotka eivät ole uutisia, pääkirjoituksia tai kolumneja siis jopa sarjakuviin. Kovaa uutista journalismin oppikirjoissa kutsutaan usein vain uutiseksi.

² Tämä on pääasiallinen jaottelu, jonka myös toimittajat itse tekevät (Tuchman 1973, 113).

³ Shuman poikkeaa muista siinä, että hän käsittelee pehmeää uutista vain sunnuntai-extrojen yhteydessä.

Otto 1934, 31-32, 119, Warren 1959, 86, Charnley 1960, 38, Campbell 1961, 14-15, MacDougall 1964, 52-54, Rivers 1964, 167).

Kaksi uutistyyppiä kytkeytyvät nähdäkseni kahteen erilliseen journalismin traditioon, joita esimerkiksi Suomessa edustavat sanomalehtijournalismi ja aikakauslehtijournalismi. Schudson kutsuu näitä journalismin traditioita story-journalismiksi ja informatiiviseksi journalismiksi (Schudson 1978, 119). On ilmeistä, että story-journalismi on vallitsevaa journalismia sanomalehdistön keskinäisen kilpailun vaiheessa ja informatiivinen journalismi liittyy vaiheeseen, jossa lehdistön keskittymisen myötä sanomalehtien keskinäinen kilpailu on eliminoitunut tai ainakin laantunut ja jossa kilpailu on muuttunut sanomalehdistön ja muiden välineiden väliseksi. (Vrt. Mott 1962, 443 myös Gerald 1963, 25.)

Tutkimusaineisto ei tarjoa mahdollisuutta tarkastella jatkossa yksityiskohtaisesti pehmeän uutisen tuotantoprosessia. Tämä johtuu siitä, että aineisto on erittäin hajanaista juuri pehmeän uutisen kohdalla eikä pitkälle meneviä yleistyksiä voida sen perusteella tehdä. Pehmeä uutinen ei ole uutistyyppinä yhtä tiukkarajainen kuin kova uutinen. Jatkossa käsittelenkin kovan uutisen eli yksinkertaisesti uutisen tuotantoprosessia ja pehmeä uutinen esitetään vain sivujuonena.

4. IDEAVAIHE

Ideavaiheessa piirretään julkisuuden rajat ja todellisuuden ilmiökentästä valitaan uutistapahtumat. Miten valinta tapahtuu?

Pelkästään toimittaja ei törmää työssään valinnan ongelmaan. Myös esimerkiksi lääkäri ja palomies käyttävät luokittelujärjestelmiä. Lääkäri luokittelee sairauden tiettyyn tautiluokkaan¹ ja palomies noudattaa etukäteen laadittua sammutussuunnitelmaa. Kummassakin tapauksessa valinta perustuu tiettyihin havaittavissa oleviin ilmiön piirteisiin. Lääkäri tarkkailee oireita ja päättää, mikä potilasta vaivaa ja mikä on oikea hoitomuoto, palomies valitsee toimintatapansa esimerkiksi sen mukaan, millainen materiaali on syttynyt tuleen.

Tapahtumien nopeassa käsittelyssä tarvitaan ilmeisesti jonkinlaista tyyppiluokitusta, joka helpottaa tapahtumien rutiininomaista valintaa ja johon tapahtumat voidaan nopeasti sijoittaa jatkokäsittelyä varten. Esittämäni lähestymistapa johtaa väistämättä Lippmannin jo 1920-luvulla esittämään stereotypian käsitteeseen. Stereotypia on eräänlainen kulttuurisesti määrätynyt, havaintoa edeltävä malli, joka helpottaa havainnon tekemistä (vrt. Lippmann 1961, 81). Lippmannin mukaan ilman stereotypioita toimittaja "kuolisi jännityksestä" (Lippman 1961, 352). Roshcon mukaan stereotypia oli alkujaan painotekniikkaan liittynyt termi. Se tarkoitti metallisia muotteja, joiden avulla monistus suoritettiin. Hänen mukaansa Lippmann käytti termiä kuvatessaan yhteisten käsitysten vaikutusta havaintojen standardoitumiseen ja sosiaalisen tilanteen määrittelyyn. (Roshco 1975, 112)

¹ Garfinkelin mukaan sairaskertomukset kuvaavat pikemminkin lääkäreiden organisoitunutta käytäntöä kuin sitä, mitä tapahtuu todella (Molotch, Lester 1974, 111). Vaikka Garfinkelin esittämä näkemys on problemaattinen, sehän melkeimpä kieltää lääketieteen saavutukset, on sen avaama näkökulma tutkielman kannalta mielenkiintoinen.

Seuraava kysymys kuuluu tietenkin: miten journalismin oppikirjat jäsentävät todellisuutta ja millaisia stereotypioita ne esittävät? Ensinnäkin on todettava, että journalismin oppikirjat jäsentävät todellisuutta poikkeuksetta keskenään samalla tavalla. Todellisuus jäsentyy siis teoksissa säännönmukaisesti. Erotan kaksi luokitteluyksikköä: yhteiskunnan alueet ja tapahtumatyytit.

Yhteiskunnan alueet. Ensimmäinen luokitus, jonka journalismin oppikirjat tekevät, on yhteiskunnan jakaminen alueisiin. Alueet ovat:

1. intiimin alue (juhlat, häät, hautajaiset, koti, perhe, ruoka jne.)
2. talouden alue (yritysten toiminta, lakot jne.)
3. kulttuurin alue (taide, urheilu)¹
4. politiikan alue (vaalit, poliittinen taistelu)

(intiimin alue: vrt. Neal 1925, 176, Harwood 1927, 148, Mavity 1930, 178, Otto 1934, 16-17, Warren 1959, 127, MacDougall 1964, 213, talouden alue: vrt. Neal 1925, 185, Shuman 1926, 81-83, Harwood 1927, 77, Mavity 1930, 35, 171, Otto 1934, 16-17, Warren 1959, 326, Campbell 1961, 352, MacDougall 1964, 405, kulttuurin alue: vrt. Neal 1925, 169, Shuman 1926, 99, 237, Harwood 1927, 77, Mavity 1930, 178, 208-210, Otto 1934, 82, 145-146, Campbell 1961, 508-535, MacDougall 1964, 461, 472-477, politiikan alue: vrt. Neal 1925, 112-113, Shuman 1926, 81-83, Mavity 1930, 35, Otto 1934, 16-17, Harwood 1927, 76-77, Warren 1959, 418, Campbell 1961, 371-398, MacDougall 1964, 319, 345, 369)².

Yhteiskunnallisen todellisuuden jakautuminen alueisiin heijastaa siis vallitsevan journalistisen kulttuurin tapaa jäsentää todellisuutta.

¹ Kulttuurin alueen jutut sijoittuvat usein tavallisen uutismuodon ulkopuolelle.

² Rivers ja Charnley eivät käsittele erikseen eri alueiden uutistyytiä.

Journalismin oppikirjoissa ei toki suoraan todeta, että todellisuus jakaantuu neljään alueeseen. Alueluokitus on implisiittisenä tekstin sisällä. Esimerkiksi talouden alue on päätelty siitä, että oppikirjat käsittelevät talousuutisia erillään muusta uutistyyöstä ja ne käsittävät talouden näin omaksi saarekkeeksi, jolla ei ole yhteyttä muihin alueisiin. Itseasiassa selkeimmän kuvan oppikirjojen tavasta jäsentää todellisuutta saa tutustumalla niiden sisällysluetteloihin (esim. Warren 1959, viii-xiii, Campbell 1961, xi-xvi).

Konstruoidessani alueluokkia käytin hypoteettisena lähtökohtana alkujaan Habermansin esittämää alueluokitusta, jota myös Mortensen ja Nordahl Svendsen käyttävät (Mortensen, Nordahl Svendsen 1980, 172). Tutkijoiden mukaan jokaisen alueen sisällä käsitellään odotettuja rutiiniasioita, "hyviä asioita" ja poikkeuksia "pahoja asioita" ja alueet saattavat olla jakaantuneet jo sinänsä kahtia esimerkiksi intiimin alue on jakaantunut perheutisiin ja rikosuutisiin (Mortensen, Nordahl Svendsen 1980, 172). Edellä esittämäni alueluokituksen kohdalla onkin kyse ihmisyyhteisön institutionaalisesta toiminnasta, joka on vakiintunutta ja siksi ennakoitavissa. Journalismin oppikirjojen pääasiallinen huomio kiinnittyy kuitenkin tapahtumiin, jotka poikkeavat institutionaalisesta toiminnasta ja jotka uhkaavat sitä: tulipalot, onnettomuudet, katastrofit, lakot, rikokset. Näitä odottamattomia tapahtumia on vaikea sijoittaa edellä esitettyyn vakiintuneeseen alueluokitukseen. Miten sitten odottamattomien tapahtumien valinta tapahtuu?

Itseasiassa toimittajan ei kovinkaan usein tarvitse itse tehdä päätöstä sen suhteen, mihin alueluokkaan tapahtuma kuuluu. Toimituksen työnjako on edennyt siten, että kullekin toimittajalle annetaan tehtäväksi oman alueensa uutiset. Toimitusten osastojako ilmentää tiettyä tapaa jäsentää yhteiskunta: talousosastolle kuuluu talouden alue, kulttuuriosastolle kulttuurin alue jne. Myös edellä kuvattu jako odotettuihin ja odottamattomiin tapahtumiin näkyy toimitusten työnjaossa. Journalismin oppikirjat jakavat nimittäin toimittajat kahteen ryhmään: beatmanin tehtävänä on pysytellä yhteydessä aina vain tiettyyn lähteeseen esimerkiksi poliisiin tai oikeuslaitoksen virkamieheen, legman tai general assignment man on puolestaan eräänlais-

nen yleismies, jonka tehtävänä on uutisoida odottamaton tapahtuma.

Tapahtuman sijoittuminen tiettyyn alueluokkaan luo tietenkin jonkinlaiset puitteet uutisen kirjoittamiselle. Näin alueluokka on kiinteä malli, joka helpottaa havainnointia ja esitystä. Esimerkiksi talouden alueen tapahtumasta ei kirjoiteta juuri koskaan pehmeää uutista (sillä pehmeä uutinen antaisi ymmärtää, että kyse ei ole vakavasta asiasta) kun taas intiimin alueen tapahtumista voidaan kirjoittaa pehmeä uutinen. Alueluokitus antaa kuitenkin vain viitteitä eikä siitä odottamattoman tapahtuman uutisoinnissa ole juuriakaan apua. Uutisten massatuotannossa tarvitaan ilmeisesti myös toinen luokitteluyksikkö, jolla olisi alueluokkaa kiinteämpi suhde uutisten tuotantoon. Kutsun tätä yksikköä tapahtumatyypiksi.

Tapahtumatyyppi. Tapahtumatyyppin konstruoiminen perustuu siihen havaintoon, että journalismin oppikirjat esittävät säännöllisesti samantyyppisiä tapahtumia uutisina. Journalistisen kulttuurin sisällä näyttääkin vallitsevan melko pitkälle yksimielisyys sen suhteen, mitä pidetään uutisena. Esimerkiksi odottamattomien tapahtumien kohdalla uutisina esitetään erilaiset onnettomuudet, tulipalot ja rikokset, eräs hyvin tavallinen tapahtumatyyppi on oikeusjuttu. Poliitiikan alueella tärkein tapahtumatyyppi on vaalitaistelu. (Neal 1925, xi, 112-113, 132, 139, Shuman 1926, 81-83, Harwood 1927, 76-77, 89-91, Mavity 1930, 34-36, Otto 1934, 16-17, Warren 1959, viii-xiii, 391, 418, Capmbell 1961, xi-xvi, 378-398, 470, MacDougall 1964, 278, 285, 319, 345, 369.)

Mistä sitten on kyse, kun puhutaan tapahtumatyypistä luokitteluyksikkönä, eräänlaisena mallina, johon tapahtuma sijoitetaan? Otetaanpa esimerkiksi vaikkapa tulipalo. Se on aina tapahtumana ainutkertainen ja odottamaton, mutta tulipalot yleensä ovat hyvin tavallisia. Yksittäisen tulipalon sattuessa uutisen nopean tuottamisen kannalta on välttämätöntä, että toimittaja tietää etukäteen, kuka on lähde, millaisen näkökulman hän voi valita ja miten tulipalo tulee esittää

uutisena. Hänellä on siis käsitys tulipalosta tapahtumatyyppinä ja journalistisen työprosessin eri vaiheissa hän käyttää sellaisia metodeja, jotka on totuttu liittämään tapahtumatyyppiin. Näin odottamaton tapahtuma on tapahtumatyyppinä odotettu. Tapahtumatyyppit ovat siis eräänlaisia luokitteluyksiköitä. On erotettava toisaalta yksittäinen ja ainutkertainen tulipalo ja luokitteluyksikkö, johon yksittäinen tulipalo sijoitetaan journalistisessa työprosessissa. Ilmeisesti Tuchman tarkoittaa juuri tätä, kun hän toteaa, että uutistyyössä "yksittäinen mellakka muuttuu mellakaksi yleensä" ("transform a riot into the riot") (Tuchman 1978, 189).

Tapahtumatyyppin käyttö vaikuttaa siihen kuvaan, jonka uutiset välittävät tai luovat yhteiskunnallisesta todellisuudesta. Tätä havainnollistaa esimerkiksi jo klassiseksi muodostunut tutkimus Lontoon Vietnam -mielenosoituksen saamasta vastaanotosta tiedotusvälineissä (Halloran, Murdock, Elliot 1970). Tutkijat nimittäin havaitsivat, että mielenosoituksesta luotiin jo ennen varsinaista tapahtumaa kuva, jossa se esitettiin väkivaltaisena tapahtumana. Uutistuotannossa seurattiin tätä näkökulmaa ja uutisten kärki suunnattiin mielenosoituksen väkivaltaisiin piirteisiin, jotka olivat kokonaisuuden kannalta merkityksettömiä. Meitä ei tässä kiinnosta se, miksi stereotyyppiä valikoitui väkivalta ja olivatko valinnat tietoisia vai tavaksi muodostuneen käytännön hallitsemia. Mielenkiintoista on se, mitä olennaista tietoa jäi kertomatta ja liitettiinkö mielenosoitukseen merkitys, joka kuvasi sen olennaisimpia piirteitä.

Käsittelen seuraavassa sääntöjen R1 ja R2 suhdetta tapahtumatyyppiin ja tapahtuman valintaan.

4.1. Sääntö R1/ ideäsäännöstö R1

Kutsun niitä sääntöjä, joiden avulla pyritään ideavaiheessa toteuttamaan säännön R1 esittämää päämäärää ideäsäännöstö R1:ksi. Lähinnä on kyse siitä, miten sääntö R1 vaikuttaa uutis-tapahtuman valintaan.

Tapahtumatyyppin tärkein ominaisuus on sen havaittavuus, se valaisee hetken yhteiskunnallisen todellisuuden jotakin puolta kirk-

kaasti kuin salamavalo. Ideasäännöstä R1 esittää tapahtumatyyppin välttämättömät sisällölliset ehdot. Tämä ideasäännöstö ohjaa toimintaa, jonka avulla jo valintavaiheessa pyritään varmistumaan siitä, että uutisessa kyetään esittämään yksinkertaisia tosiasialauseita. Journalistisessa työprosessissa pyritään siihen, että mahdollinen uutisen hylkääminen tapahtuu mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, mieluummin jo valintavaiheessa, sillä mikäli uutinen otetaan työstettäväksi, mutta hylätään myöhemmin, hidastuu uutisten tuotanto. Tapahtumatyyppin välttämättömät sisällölliset ehdot ovat:

ideasääntö R1. 1   tapahtumatyyppin on esitettävä tapahtuman tekijät¹ (teon subjekti ja objekti),

ideasääntö R1. 2   tapahtumatyyppin on esitettävä toiminta,

ideasääntö R1. 3   tapahtumatyyppin on esitettävä tapahtumapaikka,

ideasääntö R1. 4   tapahtumatyyppin on esitettävä tapahtum aika,

ideasääntö R1. 5   tapahtumatyyppin on esitettävä tapahtuman välitön kausaalinen syy tai seuraus.

Ideasäännöstö R1:n konstruoiminen perustuu journalismin oppikirjojen esittämään ns. 5W+h -kysymyssarjaan.

Kysymykset ovat: kuka, mitä, koska, missä, miksi, miten (Neal 1925, 61, Shuman 1926, 60, Harwood 1927, 100, Mavity 1930, 135-137, Otto 1934, 21, Warren 1959, 93, Charnley 1960, 129, Campbell 1961, 56, MacDougall 1964, 51, Rivers 1964, 160).

---

¹ Tekijöillä ei välttämättä tarkoiteta fyysistä henkilöä. Tekijänä voi myös olla esim. järjestö, laitos tai jokin muu taho.

4.2. Sääntö R2/ ideasäännöstö R2

Ei kuitenkaan riitä, että yhteiskunnallinen ilmiö kyetään sijoittamaan tiettyyn tapahtumaluokkaan. Journalismin oppikirjat määrittelevät myös sen, millainen on kiinnostava uutinen.

Yhtenä läpi tutkimusaineiston toistuvana sääntönä näyttää olevan se, että uutisen olisi oltava merkittävä tai tärkeä tapahtuma (Neal 1925, 29, Mavity 1930, 27-28, Otto 1934, 12-13, Warren 1959, 26, Charnley 1960, 35-36, Campbell 1961, 14, MacDougall 1964, 70-71). Oppikirjojen esittämät uutiskriteerit perustuvat kuitenkin aina tapahtuman subjektiiviselle merkitsevyydelle. Ajatellaan naivisti, että lukija kokee tapahtuman, jolla on yhteiskunnallista merkitystä myös subjektiivisesti merkitseväksi. Journalismin oppikirjojen esittämät uutiskriteerit poikkeavat siis selvästi ahmavaaralaisista uutiskriteereistä, joista keskeisin on ns. objektiivinen uutiskriteeri so. tapahtuma valitaan uutiseksi riippumatta siitä, onko vastaanottaja tietoinen tapahtuman vaikutuksesta hänen elämäänsä vai ei (Ahmavaara 1975, 118).

Kiinnostuksen synnyn edellytyksenä on kuitenkin se, että lukija kokee uutisen subjektiivisesti merkitseväksi. Jos lukija ei koe tapahtuman vaikutusta hänen omaan elämäänsä, ei hän myöskään kiinnostu uutisesta. Merkitysyhteys syntyy, mikäli uutisen esittämä tapahtuma liittyy lukijan kokemuksiin ja havaintoihin tai mikäli lukijalla on elämykseen perustuva yhteys uutisen esittämään todellisuuteen. Kyse onkin nyt siitä, miten tuo yhteys luodaan. Voimme konstruoida lukija-uutinen -suhteen pohjalta lähtevistä määritelmistä koko tutkimusaineiston läpäiseviä säännönmukaisuuksia.

ideasääntö R2. 1 uutinen on ajankohtainen (vrt. Neal 1925, 23, Shuman 1926, 86, Harwood 1927, 48, Mavity 1930, 24-25, Otto 1934, 12-13, Warren 1959, 15, Charnley 1960, 34, Campbell 1964, 6, MacDougall 1964, 67),

ideasääntö R2. 2 uutisessa on tuttuja elementtejä (vrt. Neal 1925, 29, Shuman 1926, 131, Harwood 1927, 44, Mavity 1930, 27-28, Otto 1934, 12-13, Warren

1959, 18, Charnley 1960, 41, 46, Campbell 1961, 9, MacDougall 1964, 67, Rivers 1964, 77),

ideasääntö R2. 3 uutisessa on epätavallisia elementtejä (vrt. Neal 1925, 29, 39-40, Shuman 1926, 81-83, Harwood 1927, 37, Mavity 1930, 28, Otto 1934, 12-13, Warren 1959, 21, Charnley 1960, 44, Campbell 1961, 10-11, MacDougall 1964, 67, Rivers 1964, 77).

Edellä esitetyt määritelmät eivät kuitenkaan kuvaa tarpeeksi tarkasti sitä, millainen on ns. normaaliuutinen. Meidän on hajotettava uutinen osiin ja tarkasteltava, miten ajankohtaisuus, läheisyys ja epätavallisuus liittyvät tapahtumatyyppin eri elementteihin. Tämän jälkeen voimme koota palat yhteen ja piirtää kuvan normaaliuutisesta.

4.2.1. Ajankohtaisuus

Ajankohtaisuus liittyy tapahtumatyyppin elementtiin "tapahtum aika". Ajankohtaisuus on journalismin oppikirjojen mukaan välttämätön ehto lukijan kiinnostuksen synnylle. Ajankohtaisena pidetään yleensä tapahtumaa, joka sattuu sanomalehden kahden ilmestymiskerran välisenä aikana.

4.2.2. Tuttuus

Tuttuudella tarkoitetaan sitä, että lukijalla on oltava etukäteistietoa uutisen esittäjästä tapahtumasta ja näin tapahtuma kytkeytyy lukijan omiin kokemuksiin tai elämyksiin. Tuttuja elementtejä tapahtumatyyppissä voivat olla:

Tekijät. Journalismin oppikirjat lähtevät olettamuksesta, jonka mukaan ihmistä kiinnostaa eniten hänen oma toimintansa ja lähinnä seuraavaksi hänen naapurinsa toiminta. Juuri intiimin alueen uutiset perustuvat usein tuttujen nimien mainintaan. Pelkän nimen uutisarvo tulee selkeimmin esiin kuolinilmoituksissa, mutta sanomalehtien halukkuuteen julkaista erilaisten pääsykokeiden tai urheilukilpailujen tuloksia voidaan

hakea syytä tuttuun nimeen liittyvästä uutisarvosta. Tuttu voi olla myös uutisen tekijä, johon lukijalla ei ole suoraa havaintoihin perustuvaa suhdetta, mutta jonka nimi on tuttu, koska se on esiintynyt aikaisemmin julkisuudessa. Tällaisen ns. julkisuuden henkilön uutisarvo perustuu usein vain siihen, että hän on ollut "julkisuuden valokeilassa". Sanomalehdillä on taipumus tehdä tunnetuista henkilöistä yhä tunnetumpia (Shuman 1926, 131). Myös poliittinen taistelu esitetään usein sanomalehdissä henkilöiden välisenä taisteluna juuri siksi, että henkilöt ovat näkyvämpiä ja lukijalla on heihin jonkinlainen elämyksellinen yhteys, kun taas poliittiset aatteet ovat abstrakteja ja kaukaisia. Puhtaimmillaan tällainen julkisuuden tyyppi esiintyy kuitenkin pehmeissä uutisissa tai aikakauslehti-journalismissa (Jukka Kuoppamäen veli, Prinsessa Assi), mutta ei voida kiistää etteikö myös kovan uutisen teossa käytettäisi hyväksi uutisen tekijöihin liittyvää uutisarvoa. (Vrt. Shuman 1926, 131, Neal 1925, 40, Mavity 1930, 29, Warren 1959, 20, Campbell 1961, 11, Charnley 1960, 47, Rivers 1964, 77.)

Toiminta. Toinen tapahtumatyyppin tuttu elementti liittyy itse toimintaan. Usein tällaiset tapahtumatyyppit liittyvät intiimin alueeseen. Uutisen lukija on ollut itse paikalla ja haluaa testata omia kokemuksiaan suhteessa uutisen esittämään kuvaan tapahtumasta. Tuttua on ilmeisesti yhteisön institutionaalinen toiminta, joka perustuu tiettyihin normeihin ja tilanteet, joihin jokainen joutuu joskus. Warren toteaa:

"Jos menet juhliin, kokoukseen, teatteriin tai nyrkkeilyotteluun, etsit heti palattuasi sanomalehdestä selostuksen tapahtumasta. Vaikka tiedät tapahtumasta kaiken, tarkistat oman toisintosi suhteessa painettuun juttuun. Häissä, joissa itse olit läsnä, ei ole mitään uutta. Sinä olit paikalla. Mutta luet varmasti selostuksen. Tätä läheisyys -elementin erikoislaatuisuutta kuvataan kaskulla toimittajasta, joka soittaa toimitussihteerille: "Tästä tulipalosta ei kannata kirjoittaa. Koko kaupunki on jo täällä." (Warren 1959, 19-20)

Tapahtumapaikka. Myös tapahtumapaikan tutuksi kokemisesta voidaan erottaa kaksi puolta. Tapahtumapaikka on tuttu, koska se sijaitsee maantieteellisesti lähellä ja lukijalla on omia havaintoihin perustuvia kokemuksia tuosta paikasta tai uutisen tapahtumapaikka on tuttu, koska lukijalla on siihen elämykseen perustuva yhteys.

Tapahtumapaikka, joka on maantieteellisesti lähellä ja näin lukijan omassa kokemuspiirissä, kytkee uutisen lukijan arjen maailmaan. Maantieteellinen läheisyys ilmaistaan paikannimen avulla. Tällöin nimellä on yleisölle yhteinen merkitys.

Myös Ahmavaara käsittelee maantieteellistä läheisyyttä, "naapuruuutta", uutiskriteerinä. Ahmavaara liittää "naapuruuden" kuitenkin osaksi objektiivisia uutiskriteereitään tyyliin: "Lähellä sattuviin tapahtumiin liittyy enemmän merkitsevyyttä kuin kaukaisempiin: ne vaikuttavat asianomaisten yksilöiden elämäntietoon yleensä enemmän." (Ahmavaara 1975, 120). Näkökulma Ahmavaaralla ja journalismin oppikirjoilla on tässäkin tapauksessa erilainen. Journalismin oppikirjat välittävät näkemyksen, jossa lukija ikäänkuin tulee uutisten tavarataloon, huomaa tuttuja esineitä ja ostaa. Ahmavaaralla taas uutisen välittäjä päättää itse, mitä tavaroita ostaja tarvitsee.

Tapahtumapaikka voi olla tuttu myös pelkästään sen nimen perusteella. Paikan ei välttämättä tarvitse sijaita lukijan välittömässä kokemuspiirissä, mutta silti lukijalla on siitä etukäteistietoa. Uutisen lukijalla on yleensä jonkinlainen suhde sellaisiin nimiin kuin Broadway, Wall Street, Lontoo, Etelä-Afrikka jne. (Bastian 1948, 25-26). Neal toteaa:

"Minkä tahansa tietämyksemme piirissä olevan paikan tai asian mainitseminen herättää huomiomme. Kun vanha Hotel-Planter suljettiin St. Louis'ssa, uutistoimistot raportoivat tosiasiat. Koska hotelli oli ollut suosittu 70 vuoden ajan ja sinne majoittui matkustajia kaikkialta maasta. Moni, joka ei koskaan nähnyt hotellia, oli kuullut siitä." (Neal 1925, 40.)

4.2.3. Epätavallisuus

Journalismin oppikirjojen sisällönerittelyn perusteella erotui uutisen epätavallisuus toiseksi valintaa hallitsevaksi kriteeriksi. Tarkastelen seuraavassa, mitä journalismin oppikirjat tarkoittavat epätavallisuudella.

Tekijät. Jo edellä oli esillä sellaisen henkilön käyttö, josta lukijalla on etukäteistietoa. Usein tällaiseen henkilöön liitetään myös epätavallisia (sankarillisia, pahamaineisia) piirtei-

tä. Julkisuus erottaa hänet muista ja antaa ymmärtää, että hän omaa jonkin poikkeuksellisen ominaisuuden. Ei edes toiminnan tai tapahtumapaikan tarvitse välttämättä olla mitenkään epätavallisia, mikäli uutisen tekijä on poikkeuksellinen henkilö. Esimerkiksi golfia pelaava presidentti on aina hyvä uutisaihe (Campbell 1961, 11).

Epätavallinen henkilö saattaa olla toki myös tuntematon, joka nostetaan julkisuuteen jonkin normaalista poikkeavan ominaisuutensa tai tekonsa vuoksi (vrt. laivuri Jukka Ojaranta).

Shuman toteaa:

"Pääasiallinen vaatimus on siinä, että jutun subjektin tulisi olla laajalti tunnettu. Sanomalehden lukija tuntee rajoitetun määrän henkilöitä nimen tai kasvonpiirteiden perusteella. Näitä tunnettuja nimiä on aloittelevan kirjoittajan manattava avukseen, sillä journalismin perverssi omituisuus on siinä, että se pyrkii tekemään kuuluisista yhä kuuluisampia ja jättää tavalliset ihmiset pimentoon." (Shuman 1926, 130.)

Toiminta. Epätavallisessa toiminnassa on kyse poikkeamisesta normista. Epätavallinen toiminta poikkeaa siis toiminnan totuista institutionaalisista muodoista ja saattaa uhata yhteisöä. Epätavallinen toiminta liittyy usein odottamattomaan tapahtumaan ja siihen liittyy dramatiikkaa. Normista poikkeavan toiminnan kohdalla onkin usein kyse juuri konfliktitilanteesta, taistelusta; siis tilanteesta, joka hämmentää ja aiheuttaa epävarmuutta. Konfliktitilanteita ovat esimerkiksi: yksilön taistelu luontoa vastaan (uroteko), yksilön taistelu organisoitunutta yhteiskuntaa vastaan (rikollisuus), yhteisön taistelu luonnonvoimia vastaan (katastrofit), ryhmien välinen taistelu (politiikka), kansojen välinen taistelu (sodat). (Bastian 1948, 17, Neal 1925, 29, Mavity 1930, 27-29, Warren 1959, 10-11, 22.)

Tapahtumapaikka. Tiettyjen uutisten tapahtumapaikkojen arvo perustuu niiden epätavallisuuteen. Tällaisia paikkoja ovat esimerkiksi tunnetut luonnonmuodostumat (Niagara) tai tunnetut rakennukset (Eiffel -torni). Jos mies hyppää Eiffel -tornista, tapahtumasta kirjoitetaan uutinen, mutta jos hän hyppää oman talonsa katolta, siitä ei kerrota. Charnley toteaa:

"Lähes yhtä kiinnostava kuin henkilöt, nimet tai kasvot, jotka lukija tuntee suoran tutustumisen perusteella on

nimi, jonka hän tietää, koska hän on nähnyt sen uutisissa - huomattava nimi. Pieni tapahtuma, johon on sotkeutunut suuria tai tunnettuja tai pahamaineisia nimiä saa tilaa lehdessä, koska lukija tunnistaa nopeasti nimen ja hänellä on sitä kohtaan valmis asenne. Tutulla nimellä on hänelle henkilökohtainen merkitys, vaikka hänellä ei olisi tosiasiallista suhdetta sen kantajaan." (Charnley 1960, 47.)

4.3. Utistyytit ja uutisen valinta

Tapahtuman valintaan vaikuttaa etukäteistieto uutistyyteistä. Pehmeä uutistyyti laajentaa uutistapahtumien joukkoa. Pehmeä uutinen voidaan nimittäin kirjoittaa lähes mistä tapahtumasta tahansa. Sen käyttöarvo synnytetään tietyn, uutisen kirjoittajalle ominaisen tyylin avulla. Käyttöarvo ei siis perustu tosiasialauseisiin vaan siihen, miten ne on esitetty.

Koska pehmeä uutistyyti laajentaa uutistapahtumien joukkoa, mahdollistaa se myös uutisten jatkuvan massatuotannon. Pehmeisiin uutisiin voidaan turvautua silloin, kun mitään "tärkeää" ei tapahdu, mutta sanomalehti täytyy kuitenkin täyttää uutisilla.

Pehmeät uutiset laajentavat uutisten maailmaa lukijan omiin, arkisiin kokemuksiin. Usein ne esittävät ihmisen tilanteessa, joka on outo ja epätavallinen, mutta johon jokainen voi joskus joutua. Tällainen on esimerkiksi uutinen Joan Wilsonista, 19-vuotiaasta vaaleaveriköistä, jonka toinen kenkä jäi metrojunan oven väliin (Warren 1959, 240). Pehmeä uutinen tarjoaa lukijalle mahdollisuuden ajatella itsensä uutisessa esiintyvän henkilön paikalle. Edellä kuvatussa esimerkissä 19-vuotias Joan Wilson on ns. "tavallinen ihminen", ihminen, joka tuskin koskaan tulee esiintymään "vakavien" uutisten palstoilla. Häneen on helppo samastua juuri tämän tuttuuden vuoksi. Myös tilanne on tuttu jokaiselle, joka on matkustanut metrolla. Kengän menettäminen ei ole niin "vakava" asia, että siitä kirjoitettaisiin kova uutinen. Kovan uutisen kirjoittaminen oven väliin jääneestä kengästä olisi pilantekoa.

On siis olemassa tapahtumatyyppejä, joista kirjoitetaan vain kovia uutisia ja tapahtumatyyppejä, joista kirjoitetaan vain pehmeitä uutisia. Tällaisissa tapauksissa tapahtumatyyppien esittäminen "väärässä" uutistyyppissä rikkoo journalistisen kulttuurin hyväksymiä sääntöjä.

Kovan ja pehmeän uutistyyppien välisessä erossa on usein kyse "vakavaksi" mielletyn ja "ei-vakavaksi" tai "huvittavaksi" mielletyn välisestä erosta. Kovaksi uutiseksi luokiteltu tapahtuma saa usein merkityksen "vakava", "tärkeä", kun taas pehmeäksi uutiseksi luokiteltu tapahtuma saa merkityksen "ei-vakava", ja näitä merkityksiä ilmaistaan tietyn esitystavan avulla. (Vrt. Neal 1925, 71, 197, Shuman 1926, 59, 124, Harwood 1927, 138, 236, 239, Mavity 1930, 151, Otto 1934, 31-32, 108, Warren 1959, 86, 249-250, Charnley 1960, 40, 114, 262, MacDougall 1964, 87, 478, Rivers 1964, 108, 156, 187-190.) Sääntöjen rikominen kovan ja pehmeän uutisen välillä saattaa joissakin tapauksissa merkitä "vakavan" ja "huvittavan" välisen rajan ylittämistä. Näyttääkin siltä, että pehmeä uutistyyppi liitetään yleensä intiimin alueeseen kun taas sellaisista "vakavista" alueista kuin politiikasta tai taloudesta ei kirjoiteta pehmeää uutista. Yksikään journalismin oppikirjojen esimerkki pehmeästä uutisesta ei näytä liittyvän politiikkaan tai talouteen.¹ (Vrt. Neal 1925, 194, Harwood 1927, 237, 240, Mavity 1930, 169, Otto 1934, 108-109, Warren 1959, 24, 242, Charnley 1960, 41, 260, Rivers 1964, 189, MacDougall 1964, 71, 480.)

¹ Politiikasta ja taloudesta voidaan kyllä kirjoittaa "kevyesti", mutta ei yleensä uutismuodon sisällä vaan esim. kolumneissa. Yhteiskunnan alueet eivät kuitenkaan ilmeisesti ole tabuja. Lehti saattaa käyttää kilpailukeinona sitä, että se tuo politiikan alueelle asioita, jotka yleensä mielletään kuuluvaksi intiimin alueelle.

5. LÄHDEVAIHE

Journalistisen työprosessin toisessa vaiheessa valitaan uutisen lähde ja kerätään lähdeettä haastatteleamalla tietoa tapahtumasta. Tarkastelen seuraavassa lähteen valintaa ja haastattelua uutistyon yhteydessä. Haastattelu voi olla myös oma journalistinen muotonsa, feature - haastattelu. Feature -haastattelu esitetään yleensä kysymys-vastaus -muodossa, jolloin haastateltavalle osoitetut kysymykset ovat myös lukijan nähtävissä. Feature -haastattelussa kuvataan usein myös haastateltavan henkilökohtaisia ominaisuuksia ja käyttäytymistä ja yleensä haastattelutilanteella on oma osuutensa jutun kokonaistunnelman syntymisessä. Myös journalistimin oppikirjat tekevät jaon uutishaastattelun ja feature -haastattelun välillä (Harwood 1927, 220, 238, Mavity 1930, 171, Otto 1934, 129, Warren 1959, 185-188, Charnley 1960, 206-208, 224, Campbell 1961, 280, 302-304, MacDougall 1964, 232-233, Rivers 1964, 185).

Tarkastelen seuraavassa, miten säännön R1 ja R2 esittämiin päämääriin pyritään lähdevaiheessa.

5.1. Lähteen valinta

Uutisten nopea tuotanto ei olisi mahdollista, mikäli toimittajan ja lähteen välille ei olisi syntynyt pysyvää suhdetta. Varsinkin uutisen kirjoittaminen odottamattomasta tapahtumasta olisi mahdotonta, jos toimittaja joutuisi jokaisen yksittäistapahtuman kohdalla valitsemaan lähes rajattomasta lähteiden joukosta sopivimman. Toimittajan onkin tiedettävä etukäteen, kuka on lähde jos jotain tapahtuu. Selvänä säännönmukaisuutena tutkimusaineistossa onkin havaittavissa tapahtumatyyppin ja lähdetyyppin vastaavuus. Oppikirjat esittelevät lähdetyyppin, jonka puoleen on käännäyttävä tietäntyyppisen tapahtuman kohdalla (Shuman 1926, 55, Neal 1925, 112-113, Harwood 1927, 27, 52, Mavity 1930, 96, Otto 1934, 16, Warren 1959, 52, Charnley 1960, 26, 76, 207, Campbell 1961, 216, MacDougall 1964, 33, 37).

Lähdetyyppi on siis eräänlainen lähteiden valintaa hallitseva stereotypia. Lähdetyyppejä luonnehtivat ainakin seuraavat ominaisuudet:

1. Lähdetyyppi edustaa tiettyä tahoa (esim. järjestöä, laitosta, puoluetta, yritystä jne.)
2. Lähdetyypillä on tietty, vakiintunut asema, jonka nojalla hän toimii lähteenä.
3. Lähdetyypillä on vakiintunut suhde toimitukseen.

Huomaamme, että kuka tahansa ei täytä lähdetyypin ehtoja. On nähdäkseni tehtävä ero käsitteiden lähde ja lähdetyyppi välillä. Lähdetyypillä tarkoitetaan ns. virallista lähdetä, jonka tehtäviin kuuluu antaa tietoja julkisuuteen. Vallitsevan käytännön mukaan lähdetyyppeihin on otettava yhteyttä tietyn tapahtuman kohdalla. Parhaimman kuvan lähdetyypeistä saa silloin, kun journalismin oppikirjat esittelevät erilaisten laitosten, esimerkiksi poliisi- ja oikeuslaitoksen, toimintaa ja hallinnon rakennetta niin, että aloitteleva toimittaja oppisi tuntemaan lähdetyypit (kts. Warren 1959, 391, Campbell 1961, 415-418, 435-436, 456-457, 472, MacDougall 1964, 288-291, 322-326, 350-354, 391-392).

5.1.1. Sääntö R1/ lähdesääntö R1

Säännöllä R1 on selvä yhteys lähteiden valintaan ja vallitsevaan käytäntöön, jonka mukaan tietty tapahtumatyyppi ja tietty lähdetyyppi vastaavat toisiaan. Lähdevaiheessa erotetaan toisistaan ne, jotka kykenevät välittämään tosiasialauseita ja ne jotka esittävät arvostuksia. Lähdetyyppi kertoo ne tosiasialauseet, jotka muodostavat uutisen perustan ja näin hän samalla luo uutisen "todellisuuspohjan" (vrt. Connell 1982, 35). Hän tietää mitä tapahtuu, missä, milloin, miksi ja keitä osallistui tapahtumaan. Journalistisessa kulttuurissa vallitsevan käsityksen mukaan lähdetyyppi tai ns. virallinen lähde on luotettava ja ns. tavallinen ihminen tai silminnäkijä on epäluotettava (vrt. Neal 1925, 135, Shuman 1926, 171, Harwood 1927, 52, Warren 1959,

52, Charnley 1960, 24, 207, Campbell 1961, 313-314). Voidaan siis konstruoida ainakin seuraavat säännöt:

lähdesääntö Rl. 1 lähdetyyppi kykenee välittämään täsmällisiä tosiasialauseita,

lähdesääntö Rl. 2 silminnäkijän lausunnot ovat epätasällisiä.

Tutkimusyksikön vanhimmissa teoksissa suhtaudutaan paikoin sallivasti ns. pimeiden lähteiden (dark sources, pipelines) käyttöön. Pimeitä lähteitä voidaan käyttää, kun uutisen käyttöarvoa halutaan lisätä. Pimeää lähdetä käytetään, koska hänen tietojensa uskotaan kiinnostavan lukijaa. Esimerkiksi Shuman toteaa:

"Suuren osan oikeus- ja poliisiuutisista ja vastaavista rutiiniuutisista, keräävät miehet, jotka tekevät järjestelmällisen kierroksen joka päivä, ja nämä reportterit, kuten myös muu toimituksen henkilökunta, etsivät jatkuvasti tärkeitä "tippejä", jotka he kertovat toimitussihteerille. Samanlaisia vihjeitä tulee lehden ystäviltä tai henkilöiltä, joiden tarkoituksena on saada tietystä tapahtumasta uutinen. Mutta halutuimpia ovat jutut, jotka on urkittava esiin asianomaisten vastustuksesta huolimatta." (Shuman 1926, 55.)

Pimeiden lähteiden käytössä törmätään kuitenkin aina samaan tietoteoreettiseen ongelmaan: tieto, jonka lähde välittää, on kyllä kiinnostava, mutta onko se totta. Pimeän lähteen henkilöllisyyttä ei mainita uutisessa ja näin vastuu tiedon totuudellisuudesta lankeaa toimittajalle. Aina on pelättävissä, että pimeä lähde antaa virheellisiä, mutta hänen itsensä kannalta edullisia tietoja. Vaikka siis pimeän lähteen käyttö lisää hetkellisesti sanomalehden käyttöarvoa, saattaa epäluotettava tieto, mikäli sen virheellisyys paljastuu, herättää epäluottamusta koko sanomalehtitavaraa kohtaan ja illuusio sanomalehdestä yhteiskunnan peilinä särkyä.¹

¹ Esimerkiksi Carl Bernstein ja Robert Woodward pyrkivät Watergate -jutun yhteydessä verifioimaan tosiasiat aina kahdesta eri lähteestä, koska he käyttivät juuri ns. pimeitä lähteitä. (Vrt. Tuchman 1978, 85.)

5.1.2. Sääntö R2/ lähdesäännöstö R2

Lähdetyyppejä ei valita siksi, että hän olisi henkilönä jotenkin kiinnostava. Aina lähdetyypin nimeä ei edes mainita uutisessa. Tilanne on aivan päinvastainen ns. feature -haastattelun kohdalla, lähteeksi valitaan henkilö usein pelkästään kiinnostavuuden vuoksi, vaikka hänen välittämällään tiedolla ei olisi sinänsä mitään uutisarvoa (vrt. Neal 1925, 145-146, Harwood 1927, 220, Mavity 1930, 171, Campbell 1961, 280, Charnley 1960, 206, MacDougall 1964, 233, Rivers 1964, 196). Ilmeisesti sääntö R2 vaikuttaa lähdetyypin valintaan kuitenkin siten, että toimittaja ajattelee lähdetyypin kykenevän välittämään mielenkiintoista tietoa. Tuo mielenkiintoinen tieto ei kuitenkaan välity itsestään ja journalismin oppikirjojen mukaan toimittajan on valittava esittämänsä kysymykset siten, että vastauksina niihin syntyy mielenkiintoinen uutinen. Vallitsevana on siis ajattelutapa, jossa lähdetyyppejä nähdään potentiaalisena kiinnostavan tiedon tuottajana. Toimittajan ammattitaidosta riippuu saako hän lähteen vastaamaan valitsemansa näkökulman mukaisesti.

5.1.3. Uutistyytit ja lähteen valinta

Edellä käsittelin kovan uutisen lähdetyyppejä, mutta on ilmeistä, että pehmeissä uutisissa käytetään aivan omia lähdetyyppejä, joilla ei ole koskaan asiaa kovien uutisten "vakaville" alueille. Tällainen lähdetyyppejä, joka on tuomittu journalistisen muodon avulla erilleen luotettavista lähteistä, on "kadunmies". Näin pehmeä uutinen näyttää laajentavan niiden ihmisten joukkoa, jotka voivat toimia lähteenä (vrt. Neal 1925, 117-118, Harwood 1927, 139, Charnley 1960, 260, Campbell 1961, 237, MacDougall 1964, 485). Koska pehmeässä uutisessa pyritään tavoittamaan tapahtuman sisäinen merkitys tai tunnelma, voidaan lähteenä käyttää osallistujia tai silminnäkijöitä. Kun puolestaan kovan uutisen lähdetyyppejä on ulkopuolinen tarkkailija, joka vetää tapahtumasta "objektiiviset" päätelmät osallistumatta kuitenkaan itse tapahtumaan.

Pehmeää uutista laatiessaan toimittaja voi myös itse osallistua tapahtumaan ja tehdä havaintoja (Harwood 1927, 236, Mavity 1930, 165, Otto 1934, 108-109, Warren 1959, 25, Campbell 1961, 212-213,

MacDougall 1964, 481, esimerkkejä pehmeistä uutisista, joissa toimittaja itse lähteenä Harwood 1927, 236, Charnley 1960, 260, Campbell 1961, 237, MacDougall 1964, 485). Tähän itse-näiseen havainnointiin liittyy annos journalistista vapautta, jolla tarkoitan riippumattomuutta rutiinista. Journalismin oppikirjat esittävät pehmeän uutisen kirjoittajan ominaisuutena sen, että hän kykenee itse näkemään ympärillään pehmeitä uutisia synnyttäviä tilanteita. Hänellä on oltava "trained eye" (Harwood 1927, 236). Pehmeän uutisen tavassa lähestyä todellisuutta on siis hyvin paljon samaa kuin yhdysvaltalaisessa uudessa journalismissa (vrt. Alanen 1982, 76-77). Persoonallista, toimittajan subjektiviteetin kautta todellisuutta lähestyvää journalismia on ollut olemassa jo ennen 1960-luvun uutta journalismia. Itse asiassa sitä harrastettiin jo penny -lehdissä 1800-luvulla (vrt. Bleyer 1927, 193-194). Neal ottaa esimerkikseen tällaisesta journalismista pehmeän uutisen Japanissa tapahtuneesta maanjäristyksestä. Uutisessa kerrotaan dramaattiseen sävyyn maanjäristyksestä:

"Opettaja kiipesi polvilleen ja huusi: "Kaikki, jotka ovat hengissä, huutakaa Banzai!" Kaksisataa ääntä nostatti säälittävimmän huudon, mitä koskaan on kuultu." (Neal 1925, 196.)

Se, että toimittaja voi itse toimia lähteenä pehmeässä uutisessa, johtuu pehmeän uutisen luonteesta. Tarkoituksena on luoda eräänlainen näyttämön tunnelma niin, että lukija voi ajatella itsensä havainnoitsijan paikalle ja sukeltaa tapahtumien pyörteeseen.

5.2. Tietojen keruu

Tietojen keruu haastattelun avulla on journalistinen metodi, josta tuli ilmeisesti vallitseva vasta sanomalehden tavaramuodon synnyn myötä. Nyt sanomalehdistön ja sen käyttämien lähteiden suhteet vakiintuivat ja sanomalehdistön ympärille organisoitui lähteiden verkosto. Samalla haastattelu merkitsi aivan uudenlaista suhtautumista uutistapahtumiin. Boorstin kuvaa tapahtunutta muutosta sanomalla, että uutisten kerääminen muuttui uutisten tekemiseksi. Ja hän liit-

tää haastattelun käyttöönoton juuri tämän muutoksen yhteyteen. Haastattelu oli paras tapa tehdä uutisia. Miksi uutisia sitten täytyi ruveta tekemään? Tähän oli Boorstinin mukaan syynä Journalistisen kilpailun kiihtyminen. Oli vältettävä sen paljastumista, että kilpailijat olivat valveilla ja oma toimittaja nukkui (Boorstin 1962, 14). Haastattelun vakiintumisen myötä syntyi lähdetyyppi. Toimitusten oli etukäteen suunniteltava ne paikat, joissa uutisia tapahtui (Boorstin 1962, 13-14).

5.2.1. Sääntö R1 ja haastattelu

Toimittajan on haastattelun avulla kerättävä vähintään ne tosiasialauseet, jotka täyttävät tapahtumatyyppin sisällölliset ehdot (ideasäännöstö R1). Näin toimittaja kykenee tuottamaan uutisen, jossa on yksinkertaisia tosiasialauseita: mitä tapahtui, kuka oli tekijä, missä, milloin ja miksi tapahtui. Nämä ovat välttämättömiä kysymyksiä.

Edellä esitetyt kysymykset eivät ole kuitenkaan tarkastelun kannalta mitenkään mielenkiintoisia. Mielenkiintoista on se, että lähdetyyppi luo uutisen "todellisuuspohjan" (vrt. Connell 1982, 35). Esitysvaiheessa uutista tuskin koskaan sijoitetaan kokonaan lainausmerkkien väliin. Ainakin osa lähdetyypin esittämistä lauseista esitetään varmoina tosiasioina. Sellaisella uutisella, jonka jokaisen lauseen todellisuuspohjaa epäillään, ei ole käyttöarvoa. Yksinkertaisten tosiasioiden kohdalla lähdetyypin käyttö on ilmeisen ongelmaton, mutta kun kysymys on tapahtuman syistä, seurauksista tai teon tekijän motiiveista, liikutaan aroilla alueilla, tällöin lähdetyyppi nimittäin vain tulkitsee tapahtumaa lukijoille ja varsin usein tuo tulkinta esitetään tosiasioina. Tällainen lähdetyypin tarkastelu johtaa meidät välittömästi kysymykseen lähdetyypin suhteesta vallitsevaan hegemoniaan.

5.2.2. Sääntö R2 ja haastattelu

Haastattelun avulla toimittaja tekee uutisen. Hän ei siis aseta kysymyksiään mielivaltaisesti, vaan hän pyrkii valitsemaan näkökulman, jonka hän olettaa kiinnostavan lukijaa.

haastattelusääntö R2 toimittajan on käytettävä tietoisesti haastattelumetodia ja suunnattava kysymykset siten, että ne tuottavat uutisen. (Shuman 1926, 49, Neal 1925, 127, 132, Harwood 1927, 80, Mavity 1930, 171, Otto 1934, 129, Charnley 1960, 211, Campbell 1961, 282, MacDougall 1964, 51, Rivers 1964, 79-80.)

Toimittajan on siis saatettava haastateltava puhumaan omien, uutista koskevien ennakkoajatusten mukaisesti. Ideavaiheessa esittelin ne tapahtumatyyppin osat, joita journalismin oppikirjat pitävät kiinnostavina. Näkökulmat suunnataan yleensä näihin osiin.

Näyttää siltä, että tiettyä tapahtumatyyppiä vastaa tietty standardi näkökulma tai näkökulmia. Esimerkiksi tulipaloja tai onnettomuuksia koskevien uutisten näkökulma painottuu kuolleiden tai loukkaantuneiden määrään tai omaisuusvahinkoihin (Neal 1925, 132, Shuman 1926, 81-82, Harwood 1927, 89, 91, Warren 1959, 146, 149, Campbell 1961, 220-221, MacDougall 1964, 278). Tapahtumatyyppin ja näkökulman yhteyttä havainnollistaa esimerkiksi Shuman:

"...kavallus: uutinen ainoastaan, jos yli 10 000 dollaria tai jos tapahtuu sensationaalisissa olosuhteissa.

Lakko: jos lakkoilijoiden määrä ylittää 200 tai on väkivaltainen...

Onnettomuus: kun kaksi tai enemmän kuolee...

Haaksirikko: jos laivan arvo on yli 10 000 dollaria." (Shuman 1926, 82.)

Shuman, samoin kuin muut journalismin oppikirjat, esittää vaihtoehtoisia näkökulmia. Esimerkiksi kavalluksen kohdalla näkökulma liittyy joko kavalletun summan määrään tai niihin olosuhteisiin, joissa kavallus tapahtuu. Jos yksi stereotypia ei tuota tuloksia, voidaan turvautua toiseen stereotypiaan. Periaatteena näyttää olevan siis se, että haastatteluhetkellä näkökulma painottuu johonkin jo ideavaiheessa esiteltyyn näkökulmaan: epätavalliseen tai tuttuun tekijään, epätavalliseen tai

tuttuun tapahtumapaikkaan, epätavalliseen tai tuttuun toimintaan. Tässä on kuitenkin vain osa standardinäkökulmista. Näkökulma voi myös painottua tapahtuman epätavalliseen syyhun (ullakolle eksynyt lintu aiheutti palohälytyksen) tai sen epätavalliseen seuraukseen (kuolleiden määrä). Näin tapahtumaa, joka on ker-
ran valittu uutiseksi ei tarvitse hylätä, mikäli yksi näkökulma ei tuota säännön R2 mukaista uutista. Mikäli onnettomuudessa ei ole kuolonuhreja, voidaan keskittyä omaisuuden menetykseen ja taloudelliseen tappioon. Jos tuo näkökulma ei tuota tulosta, huomio voidaan suunnata onnettomuuden "inhimillisiin" piirteisiin (yllättäviin pelastumisiin, yksittäisen palomiehen urotekoon) ja kirjoittaa pehmeä uutinen. Uusien näkökulmien valinta tapahtuu saman kriteeristön avulla kuin tapahtuman valinta uutistapahtumaksi.

6. ESITYSVAIHE

Esitysvaiheessa luodaan uutiselle verbaalikiellellinen sisältö ja se sijoitetaan osaksi sanomalehden kokonaismuotoa, jossa se vasta saa täyden merkityksensä. Esitysvaihe jakaantuu siis kahteen osaan, jotka on erotettu yleensä työnjaon avulla toisistaan. Toimittajan tehtävänä on kirjoittaa yksittäinen uutinen, toimitussihteerin (editor) tehtävänä on sijoittaa uutinen sanomalehteen.¹ Yleensä siis toimituksen sisäisessä hierarkiassa ja päätöksentekotasossa toimittajan yläpuolella oleva henkilö tekee muotoratkaisut. Tämä antaa aiheutta olettaa, että muotoratkaisut eivät ole lainkaan merkityksettömiä.

Esitysvaiheessa nousee esiin kysymys sisällön ja muodon suhteista. Sisällön ja muodon suhde ei ilmeisesti ole niin suoraviivainen, että ensin luodaan sisältö ja tämän jälkeen sisällön kommunikoitumista parhaiten palveleva muoto. Tässä "muoto nähdään vain sisällön perillemenoa palvelevaksi välikappaleeksi" (V. Pietilä 1981a, 1). Sisällön ja muodon väliseen problematiikkaan sanomalehdessä liittyy nähdäkseni kaksi kysymystä, joita on tarkasteltava tarkemmin: 1) onko olemassa itsenäistä muotokieltä, joka kommunikoi pelkkänä muotona, 2) tehdäänkö muotopäätökset sisällön perusteella vai sisällönpäätökset muodon perusteella?

Kysymys 1. Kun katselen vieraskielistä, esimerkiksi ranskalaista, sanomalehteä ymmärtämättä lainkaan sen verbaalikieltä, sisältöä, ymmärrän kuitenkin, että viidelle palstalle taitettu uutinen on tarkoitettu merkitsevämmäksi kuin yhden palstan uutinen. Tämä merkitys on niin itsestäänselvä, että sanomalehden muotoon on vaikea saada tarvittavaa etäisyyttä ja hahmottaa se kieleksi. Esimerkistämme ilmenee, että muotokielen abstraktiotaso on selvästi verbaalikielen abstraktiotason alapuolella. Ei tarvita kovinkaan kehittynyttä käsitteellistä ajattelua sen ymmärtämiseksi, että "suuri" on merkitsevämpi

¹ Myös otsikointi kuuluu esitysvaiheeseen, normaalikäytäntö on se, että otsikko kirjoitetaan uutisen ensimmäisen lauseen perusteella. En kuitenkaan käsittele erikseen otsikointia.

kuin "pieni", että viiden palstan uutinen on merkitsevämpi kuin yhden palstan uutinen. Mutta joka tapauksessa "suuren" ja "pienen" välinen merkitysero on kulttuurisesti määräytynyt, opittu - ehkä jo aivan ensimmäisinä elinvuosina opittu - merkitys.

Muoto toimii esimerkkitapauksessa itsenäisenä kielenä. Se välittää pelkkänä muotona yksinkertaisen merkityksen. Pelkkä muotokieli ei kuitenkaan tee sanomasta ymmärrettävää. Se antaa arvoasteikon, mutta ei sitä mitä vertaillaan.

Muotokieli toimii itsenäisenä kielenä nähdäkseni myös toisella tasolla. Taiton avulla pyritään sanomalehdelle luomaan ilmiä, tavarat "pinta", joka kommunikoi ostajalle käyttöarvolupauksen (vrt. Haug 1981, 16-17). Sanomalehdellä on oltava mahdollisimman houkutteleva (attractive) ulkoasu, joka kommunikoi pelkkänä ulkoasuna (kts. Radder 1942, 285, 146, 302-303, Bastian 1948, 228, 307, Westley 1953, 265, Arnold 1956, 5, Turnbull 1964, 245, 265). Esimerkiksi Westley toteaa: "sirkustaitto kertoo lehden olevan niin täynnä tärkeitä juttuja, ettei voida kuin huutaa ne ulos heti." (Westley 1953, 285). Ilmiä luomisessa on siis kyse sanomalehden tyylistä, jota journalismin oppikirjat kutsuvat myös persoonallisuudeksi. Erilaiset taittotyylit, voidaan tulkita ilmentävän erilaisia käyttöarvolupauksia. Varsinkin iltapäivälehtien, joiden menestyminen perustuu lehtitelineistä tapahtuvaan irtonumeromyyntiin, on ilmaistava sisäinen olemuksensa lukijalle useiden metrien päähän.

Kysymys 2. Muodon tai sisällön ensisijaisuus on ilmeisesti hyvin pitkälle riippuvainen kulloisestakin tilanteesta eikä mitään yleistä ole syytä tehdä. Uutisten keskinäinen vertailu ja sijoittaminen sanomalehteen tehdään sisältöjen perusteella, mutta sanomalehden kokonaismuoto asettaa tiettyjä rajoituksia tuolle sijoittamiselle. Usein uutiselle valitaan tietty tila lehdestä, ennen kuin sen tarkkaa sisältöä edes tiedetään. Etusivulla on joka päivä oltava "iso juttu", vaikka mitään ei tapahtuisikaan. Taittopäätökset tehdään sisältöä koskevien stereotyyppien pohjalta, mutta sanomalehden kokonaismuoto luo ne puitteet, joihin uutinen on sijoitettava.

Seuraavassa tarkastelen muotokielen ja verbaalikielen sääntöjä toisistaan erillään. Pyrin kytkemään ne sääntöjen R1 ja R2 esittämiin päämääriin. Kyse on siitä, millaisen esitystavan avulla sääntöjä R1 ja R2 ilmaistaan.

6.1. Verbaalikieli

Uutisen verbaalikieltä luotaessa on toki noudatettava kieliopin sääntöjä, mutta kielen tuotantoa ohjaavat näiden sääntöjen lisäksi myös muut säännöt, joiden ohjaamana toteutetaan kaikista muista kirjallisista tyyleistä poikkeavaa esitystapaa. Journalismin oppikirjat käyttävät tästä esitystavasta käsitettä journalistinen tyyli (esim. Harwood 1927, 101, Otto 1934, 24, Warren 1959, 70, Charnley 1960, 148, Campbell 1961, 118). Ei ole kuitenkaan kyse yhdestä ainoasta ja muuttumattomasta tyylistä. Eri journalismin muodot kuten pääkirjoitus, kolumni ja uutinen kirjoitetaan eri tyyliä. Uutisen kohdalla voidaan erottaa kaksi tyyliä sen mukaan, onko kyseessä kova uutinen vai pehmeä uutinen. Näitä tyylejä voidaan kutsua uutistyyliksi ja feature -tyyliksi. Tarkastelen jatkossa lähinnä uutistyyliä.

6.1.1. Sääntö R1/ sisältösäännöstö R1

Tarkasteltaessa säännön R1 vaikutusta uutistyyliin on etsittävä niitä sääntöjä, jotka ohjaavat "täsmällisen" kielen tuotantoa. On kysyttävä, mitkä säännöt - journalismin oppikirjojen mukaan - synnyttävät sellaista kieltä, joka kuvaa "todellisuutta sellaisena kuin se on."

Todellisuutta peilin tavoin näyttää journalismin oppikirjojen mukaan kuvaavan yksikäsitteinen kieli so. kieli, jonka merkitykset olisivat ihannetapauksessa yhteiset. Näin journalismin oppikirjojen suosima lause, "uutisen on esitettävä todellisuus sellaisena kuin se on", tarkoittaakin itse asiassa, että uutisen on esitettävä todellisuus sellaisena, miksi se on sovittu. Yksikäsitteiseen kieleen pyritään ainakin seuraavien uutisen verbaalikielen tuotantoa ohjaavien sääntöjen avulla:

sisältösääntö Rl. 1 yleiskäsitteitä on vältettävä tai ne on pyrittävä korvaamaan sellaisilla singulaarikäsitteillä, joiden ala on mahdollisimman pieni. (Vrt. Harwood 1927, 102, Mavity 1930, 281, Warren 1959, 71, Charnley 1960, 154-155, MacDougall 1964, 123, Rivers 1964, 92;

sisältösääntö Rl. 2 singulaarikäsitteiden laatua ilmaisevia yleiskäsitteitä on vältettävä tai ne on korvattava määrää ilmaisevilla singulaarikäsitteillä. (Vrt. Harwood 1927, 111, Mavity 1930, 266, Otto 1934, 25, Warren 1959, 71-74, Campbell 1961, 116-118, MacDougall 1964, 104, 109, 127-128.)

Uutistyylin kohdalla tarkoitan singulaarikäsitteellä sellaista käsitettä, jota vastaavat singulaariset reaalioliot voidaan osoittaa. Käsitteen alalla tarkoitan puolestaan niitä reaaliolioita, jotka käsite kattaa. (Vrt. Ahmavaara 1975, 46-48.)

Sisältösääntö Rl. 1 Uutisen kieli on pyrittävä palauttamaan mahdollisimman yksinkertaisiin havaintolauseisiin niin, että lukija näkee tapahtuman "sielunsa silmillä" ja kokee itsensä osalliseksi tapahtumaan. Ainoastaan näin voidaan saavuttaa elämyksellinen yhteys uutisen ja lukijan välille.

Mavity toteaa:

"Täsmällisyys on jotain muuta kuin nimien ja osoitteiden huolellista tarkistamista. Huolellisuus yksityiskohdissa johtaa tapaan havainnoida läheltä, objektiiviseen asennoitumiseen, jossa katsotaan läheltä ja kiinteästi ulkopuolista maailmaa ja vältetään yleistysten sumua ja epäselvyyttä ja yksipuolisuutta, joka johtuu katseen alituisesta kääntymisestä sisäiseen." (Mavity 1930, 266.)

Lainauksessa esittäytyy journalismin oppikirjojen edustama objektiivisuuskäsitys puhtaimmillaan. Todellisuutta on tarkasteltava läheltä, mutta siihen on kuitenkin suhtauduttava kuin ulkopuoliseen esineeseen, johon toimittajalla ei ole minkäänlaista arvoihin tai moraaliin perustuvaa suhdetta. Yleistykset, joiden

avulla tapahtuma voitaisiin tehdä käsitettäväksi ovat ei-toivottuja.

Myös pyrkimys käsitteen alan supistamiseen liittyy edellä kuvattuun objektiivisuuskäsitykseen. Journalismin oppikirjojen mukaan sanojen on oltava spesifejä (Harwood 1927, 102-103, Warren 1959, 71, Charnley 1960, 154). Näin todellisuus hajoitetaan mosaikkimaisiin osiin, joiden yhteyttä ei osoiteta. Esimerkiksi Charnley toteaa:

"...sano leikkuuveitsi ennemmin kuin veitsi, sano mäyräkoira ennemmin kuin koira, purppuranvärinen ennemmin kuin punainen." (Charnley 1960, 154.)

Sisältösääntö R1. 2 Yleensä laatua ilmaisevat yleiskäsitteet ovat adjektiiveja tai adverbijä. Näitä on journalismin oppikirjojen esittämien kielen sääntöjen mukaan vältettävä. Esimerkiksi Mavity antaa ohjeen aloittelevalle toimittajalle: "Älä sano naista kauniiksi" (Mavity 1930, 281). Kieltoa ei muuta aloittelevan toimittajan usko kauneuden muuttumattomiin ideoihin. Arvorelativismi on olennainen osa teosten esittämää journalismia. Se ei kuitenkaan perustu mihinkään tietoiseen filosofiseen reflektioon vaan käytännön pakkoihin.

Laatua ilmaisevat yleiskäsitteet korvataan määrää ilmaisevilla singulaarikäsitteillä ja jälleen palataan jo edellä ilmi tulleen pyrkimykseen kohden kielen havainnollisuutta. Uutistyyliässä keskitytään kuvailemaan todellisuuden kvantifioitavissa olevia piirteitä ja kvaliteetit suljetaan kielen ulkopuolelle. (Vrt. Harwood 1927, 102, Warren 1959, 73-74, MacDougall 1964, 123.) Warren kiteyttää journalismin tyylin seuraavasti:

"Lukijan kärsimätön reaktio abstraktiin selostukseen on: "Älä kerro minulle - näytä minulle!" Hänellä ei ole tarkkaa käsitystä viidestä miljoonasta dollarista - veron määrästä - mutta hän seisahtuu, jos kuvaillet, että sillä rahalla jokaiselle perheelle Midlandissa voitaisiin ostaa uusi auto, uusi televisiovastaanotin, uusi turkki ja tonneittain tikkukaramelleja. Tällaisessa visuaalisessa kuvauksessa painottuvat värin, koon, muodon, massan ja rakenteen yksityiskohdat." (Warren 1959, 73-74.)

6.1.2. Sääntö R2/ sisältösäännöstö R2

Sen lisäksi, että uutisen kieli on yksikäsitteistä, sen on myös oltava kiinnostavaa. Miten kiinnostus herätetään?

Ilmeisesti yksikäsitteisen kielen tuotanto palvelee samalla pyrkimystä tuottaa kiinnostavaa kieltä. Edellä kuvattu yksikäsitteinen kieli on nimittäin samalla yhteistä kieltä, arkikieltä. Journalismin oppikirjat vaativat, että kielen on oltava mahdollisimman yksinkertaista (Harwood 1927, 109, Mavity 1930, 262, Otto 1934, 24, Warren 1959, 60, 77, Charnley 1960, 149, Campbell 1961, 114, Rivers 1964, 90-92). Kielen yksinkertaisuudella tarkoitetaan sitä, että termien ja niiden synnyttämien merkitysten on oltava ennestään tuttuja yleisölle, uutisen kielen on kytkeydyttävä arkikielen merkityksiin, jotka ovat olemassa jo ennen kommunikaatiotapahtumaa. Tällaisen arkikielen avulla synnytetään keskusteluyhteys lukijan ja uutisen välille. Lukija viedään näyttämölle, jossa kaikki on ennestään tuttua. Käyttöarvon syntymiseen liittyy siis aina myös tietyn vastaanottaja- tai yleisökulttuurin olemassaolo. Uutinen saavuttaa keskusteluyhteyden suurimman mahdollisen lukijakunnan kanssa, mikäli sen kieli ylittää osakulttuurien rajat. Näin voidaan konstruoida sisältösääntö R2.1:

sisältösääntö R2.1 uutisen kielen on oltava yksinkertaista.

Warrenin esimerkissä toimitussihteeri antaa nuorelle toimittajalle ohjeita:

"Mikä on kissan nimi?", kysyi toimitussihteeri nuorelta toimittajalta. Tämä vastasi: "Luulenpa, että sillä ei ole nimeä."
 "No keksi sille nimi, kutsu sitä vaikka nimillä Felix, Flossy tai Fuzzy. Et voi kirjoittaa kissasta, jolla ei ole nimeä."" (Warren 1959, 77.)

Esimerkkitapauksessa toimitussihteeri antaa sisältösääntö R1.1:n mukaisen ohjeen: on valittava sellaisia singulaarikäsitteitä, joiden ala on mahdollisimman pieni. "Kissa" on korvattava erisnimillä "Felix", "Flossy" tai "Fuzzy", jotka osoittavat tietyn erityisen kissan. Tämä tietenkin palvelee kielen "naiivin empirististä" täsmällisyyden vaatimusta. Nimen antamisella kissalle on kuitenkin myös toinen peruste, joka liittyy

sääntöön R2. Warren jatkaa:

"Toimitussihteeri loi rutiiniaiheeseen human interestiä. Vaistonvaraisesti hän neuvoi henkilölistämään kissan ja inhimillistämään jutun tavalla, joka tuottaa jokaisen lukijan kohdalla vastauksen." (Warren 1959, 77-78.)

Kun kissan nimi mainitaan, syntyy helpommin keskusteluyhteys lukijan ja uutisen välille. Yhteyden syntymisen ehtona on kuitenkin se, että lukijoiden muodostamassa kulttuuriyhteisössä "Felix", "Flossy" tai "Fuzzy ovat yleisesti hyväksytyjä kissan nimiä. Nimien takaa voidaan tunnistaa kissa.

6.1.3. Feature -tyyli

Pehmeä uutinen kirjoitetaan eri tyylillä kuin kova uutinen. Tämä johtuu pehmeän uutisen luonteesta. Sen käyttöarvo synnytetään tietyn esitystavan avulla. Käyttöarvo ei siis perustu tosiasialauseisiin vaan siihen, miten ne esitetään. Journalismin oppikirjat esittävät hyvin monenlaisia tapoja esittää pehmeä uutinen. Näyttääkin siltä, että feature -tyyli on vapaampaa kuin uutistyyli (Neal 1925, 197, Harwood 1927, 239, Mavity 1930, 164, Warren 1959, 241, Campbell 1961, 76, 309-310, MacDougall 1964, 477-478, Rivers 1964, 188, 193). Vapaudella tarkoitetaan tässä tapauksessa sitä, että pehmeä uutinen tarjoaa mahdollisuuden useampaan tyylilliseen variaatioon kuin kova uutinen.

6.2. Uutisen muoto

Kovan uutistyylin muoto esitetään journalismin oppikirjoissa selkeästi. Kovan uutisen ihannemuoto on ns. kärjellään seisova kolmio (Neal 1925, 71, Shuman 1926, 59, Mavity 1930, 151, Harwood 1927, 138, Otto 1934, 31-32, Warren 1959, 86, Charnley 1960, 114, Campbell 1961, 72, MacDougall 1964, 52-54, Rivers 1964, 156). Esitysvaiheessa uutisen sisältämät tosiasialauseet järjestetään ajateltuun kiinnostavuusjärjestykseen niin, että uutisen kärkeen tulee sen kiinnostavimmaksi ajateltu tosiasialause. Jo ideavaiheessa tulivat esille ne uutisen piirteet, joita journalistisen kulttuurin sisällä pidetään kiinnostavina (ideasäännöstö R2) ja tosiasialauseiden järjestäminen esitysvaiheessa tapahtuukin samojen sääntöjen avulla kuin nii-

den valinta ideavaiheessa.

Kärjellään seisovan kolmion uutismuodon käyttö nopeuttaa sanomalehden tuotantoprosessia. Se tarjoaa mahdollisuuden uutisten nopeaan keskinäiseen vertailuun ja uutisten lyhentämiseen sanomalehden kokonaismuotoon sopivaksi.

Pehmeää uutista ei kirjoiteta kärjellään seisovan kolmion muotoon. Muoto näyttää olevan vapaa, joskin useat journalismin oppikirjat esittävät, että pehmeä uutinen on kirjoitettava kuin novelli: tapahtumien dramaattinen huippukohta on esitettävä aivan lopussa (Warren 1959, 86, Otto 1934, 31-32, Charnley 1960, 262, MacDougall 1964, 87, Rivers 1964, 108). Pehmeän uutisen muoto näyttää siis perustuvan siihen, että lukijan kiinnostusta pyritään pitämään yllä mahdollisimman pitkään. Itseasiassa pehmeä uutinen menettäisi käyttöarvonsa, jos se esitettäisiin kovan uutisen muodossa. Sääntö R2 vaikuttaa kahden uutistyyppin muodonantoon eri tavalla.

6.3. Taitto

Journalistisen työprosessin viimeisessä vaiheessa, jota tarkastelen osana esitysvaihetta, sanomalehdelle annetaan kokonaismuoto ja yksittäinen uutinen tulee osaksi tätä kokonaismuotoa. Tässä vaiheessa päätetään ilmaisujen ja sisältöjen suhteista. Muotokielen tarkastelussa ei kuitenkaan kyetä etenemään abstraktilta tasolta ellei määritellä tarkemmin, mitä muodonanto tarkoittaa nimenomaan sanomalehden kohdalla.

Muodonannosta käytetään yhdysvaltalaisessa journalismikirjallisuudessa erilaisia termejä: makeup, design, layout, dummying. Suomenkielinen vastaava termi on "taitto".

Keskityn seuraavassa tarkastelemaan uutisen sijoittamista sanomalehteen. On huomattava, että esitysvaiheessa toimittaja samanaikaisesti noudattaa tiettyjä sääntöjä ja toisaalta ilmaisee niitä kielen avulla. Keskeiseksi nouseekin kysymys: miten sääntöjä ilmaistaan muotokielen avulla.

6.3.1. Sääntö R1/ taittosäännöstö R1

Taiton avulla annetaan materiaallinen ilmaisu säännölle R1, jonka mukaan tosiasiалаuse ja arvostus on erotettava toisistaan. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että ne journalismin muodot, kuten pääkirjoitus ja kolumni, joissa arvostukset ovat sallittuja, on merkittävä siten, että ne erottuvat uutismuodosta.

taittosääntö R1 muu journalistinen materiaali on merkittävä niin, että se erottuu uutismuodosta.

Merkkeinä, jotka ilmaisevat kyseessä olevan jonkin muun kuin uutismuodon, toimivat ainakin jutun paikka ja sen typografinen asu.

Paikka. Jutun sijoituspaikan toimiminen merkkinä tulee esiin esimerkiksi pääkirjoitusten kohdalla. Pääkirjoitus, jonka katsotaan sisältävän arvostuksia, sijoitetaan aina tiettyyn paikkaan, joka omalta osaltaan ilmaisee, että kyseessä on pääkirjoitus. Pääkirjoituksen paikka perustuu lukijan ja sanomalehden väliseen sopimukseen (vrt. Radder 1942, 291-292, Bastian 1948, 46, Westley 1953, 30, Arnold 1956, 214, Turnbull 1964, 259, 275). Pääkirjoitussivu antaa siis ymmärtää: "Tässä löydät sen, mitä me - tämä sanomalehti - ajattelee asioista." (Bastian 1948, 46.) Myös kolumnit sijoitetaan säännönmukaisesti tietyille paikoille sanomalehdessä.¹

Typografia. Muotojen merkitsemisessä käytetään myös erilaisia typografisia merkkejä. Merkkien ulkoasussa on tietenkin vaihtelua, mutta merkitys pysyy muuttumattomana tästä huolimatta. Tavoitteena on, että arvostuksia sisältävä materiaali poikkeaisi ulkoasultaan uutismateriaalista. Pääkirjoitussivu voidaan merkitä esimerkiksi käyttämällä tavallisuudesta poikkeavaa kirjasintyyppiä tai palstaleveyttä (Radder 1942, 330-331, Bastian 1948, 46, Arnold 1956, 216, Turnbull 1964, 259, 275).

¹ Muotokielen suhdetta verbaalikielen voitaisiin tutkia esimerkiksi laatimalla kokeellinen sanomalehti, jossa tavallinen uutinen olisi pääkirjoituksen paikalla ja pääkirjoitus uutisen paikalla. Mikäli lukija ymmärtäisi pääkirjoitussivulle sijoitetun uutisen pääkirjoitukseksi tai päinvastoin uutissivulle sijoitetun pääkirjoituksen uutiseksi, voitaisiin ehkä päätellä, että muotokieli vaikuttaa sanoman ymmärtämiseen.

Kolumnin yhteyteen on merkittävä sen kirjoittajan nimi. Tällöin tuo nimi antaa ymmärtää, että kolumni saattaa sisältää arvostuksia (Bastian 1948, 19, Westley 1953, 90). Kolumni voidaan myös merkitä ulkoasultaan samanlaiseksi kuin pääkirjoitus (Arnold 1956, 225) tai sijoittaa laatikkoon (Radder 1942, 69).

6.3.2. Sääntö R2/ taittosäännöstö R2

Sääntö R2 ilmaistaan esitysvaiheessa seuraavasti:

taittosääntö R2 taiton on ilmaistava uutisten ajateltua kiinnostavuusjärjestystä.

Uutisen "kiinnostavuutta" ilmaistaan sen paikan ja palstaleveyden avulla.¹

Paikka. Journalistinen kulttuuri pitää tiettyjä sanomalehden alueita merkitsevämpinä kuin toisia alueita. Kiinnostavaksi ajateltu uutinen sijoitetaan tällaisille alueille. Tärkeitä alueita ovat ainakin etusivu ja sivujen yläosat. Uutisen paikan suhteen voidaan konstruoida kaksi sääntöä, joiden avulla ilmaistaan uutisen kiinnostavuutta.

taittosääntö R2. 1 eteen sijoitettu uutinen on kiinnostavampi kuin taakse sijoitettu.

taittosääntö R2. 2 ylös sijoitettu uutinen on kiinnostavampi kuin alas sijoitettu.

(Vrt. Radder 1942, 84-85, 296-297, Bastian 1948, 307, 321-322, Westley 1953, 265, 273, Arnold 1956, 182, Turnbull 1964, 266.)

Tämän logiikan mukaisesti etusivulle ja ylös sijoitettu uutinen on "kiinnostavin".

Osastoihin jakaantuneessa sanomalehdessä ei taittosääntö R2. 1 päde sellaisenaan. Osastot ovat ikään kuin lehti lehdessä.

¹ "Kiinnostavaa" uutista voidaan merkitä myös erilaisten typografisten merkkien avulla. Tällaisia merkkejä ovat esimerkiksi rasteripinnat, laatikot, kirjasintyypit ja -koot. Mutta yleensä nämä merkit vain korostuvat paikan ja palstan välittämää merkitystä.

Tällaisen sanomalehden ihannetyyppi olisi sellainen, jossa eri uutisosastot seuraisivat toinen toistaan niiden "uutisarvon" perusteella (vrt. Hughes 1968, 59).

Palsta. Uutisen "kiinnostavuutta" ilmaistaan myös sen palsta-
leveyden avulla. Tässä tapauksessa merkinä käytetään palstaa.

taittosääntö R2. 3 mitä kiinnostavampi uutinen, sitä useampaa
palstaa käytetään.¹

(Vrt. Radder 1942, 146, Bastian 1948, 307,
321, Westley 1953, 265, Arnold 1956, 5,
Turnbull 1964, 247.)

Taittosäännöstö R2:n perusteella voidaan piirtää nelikenttä,
joka kuvaa merkin ja merkityksen suhdetta, kun ilmaistavana
merkityksenä on uutisen "kiinnostavuus".

Kuvio 2.

		merkitys	
		"kiinnostava"	"ei-kiinnostava"
merkki	palsta	leveä	kapea
	paikka	ylhäällä edessä	alhaalla takana

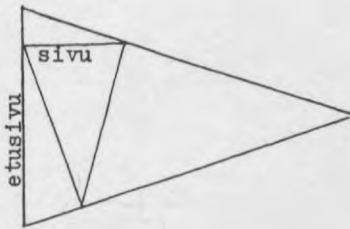
1

Ts. mitä kiinnostavampi uutinen sitä isompi otsikko. Vaihtelevan palsta-
leveyden käyttö on journalistinen innovaatio niin yksinkertaiselta kuin
tuo keksintö tuntuukin. Toisessa yhteydessä olen lukenut läpi Suomessa
syksyllä 1906 ilmestyneitä sanomalehtiä. Näyttää siltä, että vuoden
1906 sanomalehdistön muotokieli poikkeaa nykyisen sanomalehden muotokie-
lestä. Sääntönä näyttää olevan sellainen käytäntö, että tärkeimmäksi
mielletty juttu eli pääkirjoitus sijoitetaan ensimmäiselle palstalle.
Tai mikäli on ilmoituksia, pääkirjoitus sijoitetaan ensimmäiselle ilmoi-
tuksista vapaalle palstalle. Pääkirjoituksen jälkeen muut jutut juoksu-
tetaan yhden palstan levyisinä läpi sanomalehden niin, että lukijan on
aina siirryttävä edellisen palstan alaosaan seuraavan yläosaan.

Nelikenttä voidaan esittää myös graafisesti siten, että seurataan samaa esitystapaa, johon olemme tottuneet journalismin oppikirjojen kuvatessa yksittäisen uutisen ihannemuotoa, kärjellään seisovaa kolmiota. Laajennamme vain kolmio -kuvion käsittämään koko sanomalehden, jolloin saamme normaalijournalismin ihanteenaan pitämästä muodosta seuraavan esityksen.

Kuvio 3. ylhäällä
"kiinnostava"

edessä
"kiinnostava"

alhaalla
"ei-kiinnostava"

Normaalijournalismin ihanteenaan pitämä muoto on siis sellainen, jossa etusivulle sijoitetaan "kiinnostavimmat" uutiset ja eri osastot ja sivut seurasivat toisiaan niiden ajattelussa kiinnostavuusjärjestyksessä. Yksittäisten sivujen muoto olisi myös vastaava. Ylhäälle sijoitettaisiin "kiinnostavat" ja alhaalle "ei-kiinnostavat" uutiset. Huomaamme, että vallitseva journalismi ei toteuta normaalijournalistista ihannettaan missään puhtaan, mutta sanomalehden tavaramuodon kehitys on johtanut jatkuvasti kohden ihannetyypin esittämää sanomalehtimuotoa.

Sanomalehden muotokielen tarkastelun yhteydessä olemme havainneet, että taittoa hallitsevat samat säännöt kuin aikaisempaa uutisten tuotantoa. Taiton funktiona näyttääkin olevan noiden sääntöjen ilmaiseminen. Eli konkreettisemmin: 1) taiton tehtävänä on ilmaista se merkitys, että tosiasialauseet ja arvostukset voidaan erottaa toisistaan ja 2) taiton tehtävänä on - uutisten arvottamisen pohjalta - luoda kokonaisnäkökulma päivän tapahtumiin.

7. JOURNALISMIN "TIETOTEORIA"

Seuraavassa pyrin hahmottelemaan journalismin "tietoteoriaa" ja näin vastaamaan alussa asettamaani kysymykseen.

Normaalijournalismi tekee selvän eron arvostusten ja tosi-asioiden välillä (sääntö R1). Uutiset kuuluvat olemisen maailmaan ja pääkirjoitukset, kolumnit jne. pitämisen maailmaan. Jos arvostuksiksi miellettyjä lauseita esitetään uutismuodon sisällä, ne merkitään lainausmerkein. Tämä arvostusten välttäminen tulee selvästi esiin esimerkiksi tarkasteltaessa uutisen verbaalikieltä. Säännön mukaan laatua ilmaisevia yleiskäsitteitä - kuten esimerkiksi "kaunis" - on vältettävä ja ne on korvattava määrää ilmaisevilla singulaarikäsitteillä (sisältösääntö R1. 2). Verbaalikieli on palautettava mahdollisimman lähelle yksinkertaista ja välittömäksi ajateltua havaintoa. Tämä tapahtuu luopumalla yleiskäsitteistä ja korvaamalla ne sellaisilla singulaarikäsitteillä, joiden ala on mahdollisimman pieni (sisältösääntö R1. 1). Kerronnassa on painotuttava "värin, koon, muodon ja materiaalin yksityiskohdat." Pyrkimys "välittömään" havaintoon tulee esiin myös tarkasteltaessa tapahtumatyyppin välttämättömiä sisällöllisiä ehtoja (ideasäännöstö R1). Uutinen on vain sellainen yhteiskunnallinen ilmiö, joka purkautuu toimintana ja jonka aika, paikka ja tekijät voidaan määritellä. Näin esimerkiksi työttömyys yleisenä ilmiönä ei ole uutinen, mutta tuon yleisen ilmeneminen yksittäisenä tapahtumana - esimerkiksi tiettyyn aikaan, tietyssä paikassa tapahtuvina irtisanomisina - on uutinen.

Journalismin "tietoteoria" muistuttaa selväksi "naiviksi empirismiksi" kutsuttua ajattelutapaa. "Naivin empirismin" mukaan tiedon lähtökohtana on "välitön" havainto ja kokemus (V. Pietilä 1979, 65). Journalismin oppikirjat edustavat selvästi samanlaista ajattelutapaa. Toimittaja on "suuri silmä", joka rekisteröi tapahtumia ja joka on ulkopuolinen, puolueeton. Aivan samoin kuin "naivin empirismin" mukaisessa ajattelutavassa nähdään myös journalismin oppikirjoissa todellisuus singulaarien tapahtumien moninaisuutena, jonka ajatteleva mieli voi jäsentää ja tehdä hallittavaksi abstrahoimalla siitä yleiskäsitteitä ja niille rakentuvia

yleisiä lauseita (vrt. V. Pietilä 1979, 64). Yleiset lauseet ja yleistyksen esitetään vallitsevan käytännön mukaan pääkirjoituksissa ja kolumneissa, ei siis uutisissa. Ei ole lainkaan merkitykseltä se, että työnjaossa nämä erilaista lähestymistapaa ilmentävät journalismin muodot on osoitettu eri henkilöille.

Journalismin "naiviin empirismiin" voidaan kuitenkin kohdistaa samansuuntainen kritiikki kuin "naiviin empirismiin" yhteiskuntatieteissä. "Naivin empirismin" mukaan havainto on "välitön" so. mitkään yleistävät ennakkooajatukset eivät kontrolloi sitä. (Vrt. V. Pietilä 1979, 65.) Havaintojen välittömyyden periaate tuntuu kuitenkin olevan ristiriidassa sen tosiasian kanssa, että on olemassa journalismin oppikirjoja ja ne antavat menetelmällisiä valmiuksia työtä varten. Toisaalla journalismin oppikirjat esittävät yleisiä kuvia toimittajasta suurena silmänä, joka havainnoi puolueettomasti todellisuutta, mutta siirtyessään tarkastelemaan tiedonhankintatilannetta käytännössä, ne esittelevät työtä ohjaavia ennakkooajatuksia.

Tämä tutkielma on jatkuvasti ollut journalismin "naivin empirismin" kritiikkiä, koska tarkoituksena on ollut tuoda esiin työtä ohjaavia ennakkooajatuksia. Usein nuo ennakkooajatukset ovat säännön muotoon puettuja ja siis arvostuksia. Ne määrittävät, mikä on "oikea" toimintatapa eri tilanteissa. Kuten huomaamme nämä arvostukset eivät suoranaisesti liity uutisen verbaalikelehen vaan ne liittyvät valintatilanteisiin: tapahtuman valintaan, näkökulman valintaan, lähteen valintaan ja esitystavan valintaan.

8. UUTiset JA Yhteiskunnallinen Todellisuus

Toinen alussa esitetty hypoteettinen kysymys kuului: miten uutiset kuvaavat yhteiskunnallista todellisuutta? Tuo väljästi asetettu kysymys tarjoaa mahdollisuuden kahteen toisistaan poikkeavaan lähestymistapaan. Toinen niistä katsoo kommunikaation olevan etupäässä tiedon siirtämistä tai välittämistä. Tälle vastakkaisessa lähestymistavassa kommunikaatio näyttäytyy sosiaalisesti yhteisyydeksi ja sen luomiseksi (Malmberg 1981, 139, V. Pietilä 1981b, 36).

Käytän seuraavassa kahta lähestymistapaa pyrkiessäni vastaamaan alun hypoteettiseen kysymykseen: miten uutiset kuvaavat yhteiskunnallista todellisuutta.

8.1. Lähestymistapa 1

Jos kommunikaatio nähdään etupäässä tiedon välittämiseksi, keskeinen kysymys on, miten objektiivista tietoa uutiset välittävät yhteiskunnallisesta todellisuudesta. Tällöin säännöt voidaan nähdä eräänlaisina pakotteina, jotka vaikuttaessaan implisiittisinä itse toiminnassa säätelevät tietovirtaa.

Tapahtumatyyppi. Mitä tietoa jää vallitsevan tyyppiluokituksen ulkopuolelle? Normaalikäytäntö pelkistää yhteiskunnallisen todellisuuden tapahtumiksi. Uutinen valaisee hetken yhteiskunnallisen todellisuuden jotakin puolta kirkkaasti kuin salamavalo, sitten valokeila suunnataan johonkin uuteen todellisuuden piirteeseen. Luokituksen ulkopuolelle jäävät tietenkin sellaiset yhteiskunnalliset ilmiöt, joita on vaikea luokitella vallitsevaan luokitusjärjestelmään tai jotka eivät täytä tapahtumatyyppin sisällöllisiä ehtoja. On totuttu sanomaan, että uutiset "näyttävät vain jäävuoren huipun" ja tällä tarkoitetaan, että yhteiskunnalliset ilmiöt, jotka syntyvät ja kehittyvät "pinnan alla" jäävät uutisten maailman ulkopuolelle. Näin vallitseva tapahtumaluokitus estää olennaisen tiedon välittymisen ja tuo olennainen tieto liittyy juuri "pinnan alla piilevään olemukseen" (Hemäus, Tervonen 1980, 118).

Näkökulma. Myös vallitsevat näkökulmat saattavat johtaa olennaisen tiedon välittymisen estymiseen. Tulkitsevan sisällönerittelyn avulla saimme selville, että näkökulmat keskittyvät yleensä tapahtuman tuttuihin tai epätavallisiin piirteisiin, siis piirteisiin, jotka lukija kokee subjektiivisesti merkitseviksi. Näin sellainen tieto jää kertomatta, jota lukija ei itse tiedosta merkitseväksi (vrt. Ahmavaara 1975, 118). Nimien uutisarvon vuoksi esimerkiksi politiikka saatetaan esittää henkilöiden välisenä taisteluna - tähän vaikuttaa myös taistelun uutisarvo -, vaikka politiikan olemus on muualla. Näin vallitsevat näkökulmat suuntaavat huomion epäolennaisiin kysymyksiin.

Lähdetyyppi. Kykeneekö lähdetyyppi välittämään objektiivista tietoa? Uutista ei juuri koskaan merkitä kokonaan lainausmerkien sisään, koska kokonaan mielipiteeksi merkityllä uutisella ei ole käyttöarvoa muuta kuin mielipiteenä. Uutisessa on aina oltava lauseita, jotka esitetään tosiasioina. Nämä "tosiasiat" saadaan lähdetyypiltä, joka näin luo uutisen "todellisuus pohjan" (vrt. Conell 1982, 35). Lähdetyypin esittämät "tosiasiat" ovat kuitenkin hänen edustamansa instituution suodattamaa tietoa. Hän ei välitä sellaista tietoa, joka järkyttäisi tuon instituution olemassaoloa ja hänen omaa asemaansa lähteenä. Eteemme nousevat tätä kautta kysymykset poliittisesta ja taloudellisesta hegemoniasta ja lähdetyypin välittämän tiedon suhteesta vallitsevaan ideologiaan.

8.2. Lähestymistapa 2

Toinen lähestymistapa näkee kommunikaation yhteisyytenä. Kommunikaation ajatellaan rakentuvan ja ylläpitävän kulttuuristen merkitysten kokonaisuutta, jossa myös vastaanottaja on osallisena. Tämä lähestymistapa ei ole niinkään kiinnostunut uutisen objektiivisuudesta vaan siitä, millaiseen yhteyteen se solmi lukijan ja miten tämä tapahtuu (vrt. V. Pietilä 1981, 42). Tällöin säännöt voidaan nähdä yhteisiksi merkityksiksi, jotka ohjaavat sekä sanoman lähettäjää että sen vastaanottajaa (vrt. V. Pietilä 1981, 6).

Koska lähdin tarkastelemaan journalistista käytäntöä kulttuurina, enkä kuten portinvartijatutkimukset, tiedon välittämisenä abstraktin prosessimallin (Kahma 1977, 187) pohjalta, näkökulma painottui lähestymistapa 2:n mukaiseksi.¹

¹ Portinvartija -käsitteen isä on yhdysvaltalainen sosiaali-psykologi Kurt Lewin. Hän tutki toisen maailmansodan aikana ruokatavaroiden kanavoitumista kotitalouksiin. Tarkoituksena oli selvittää, mitkä tekijät vaikuttavat ruokailutottumuksiin. Hän havaitsi, että kotirouvat toimivat ostotilanteessa eräänlaisina portinvartijoina, he tekivät ostopäätökset. Oli siis tutkittava kotirouvien käyttäytymistä ostotilanteessa (Lewin 1951, 174-177). Lewin ei kuitenkaan ajatellut, että ostopäätöksiin vaikuttavat pelkästään "yksilö-psykologiset" tekijät. Häntä kiinnosti, mitkä ovat subjektiivisten ja objektiivisten tekijöiden suhteet ihmisten toiminnassa. Tähän hän pyrki vastaamaan ns. psykologisen ekologian pohjalta. Sen mukaan psykologin on ensin tutkittava "ei-psykologisia" tekijöitä saadakseen selville yksilön tai ryhmän toiminnan rajat (boundary conditions) (Lewin 1951, 170). Esimerkiksi ruokailutottumuksiin vaikuttaa henkilön sosiaalinen ryhmä, perhe, kansallisuus ja se, asuuko tämä maaseudulla vai kaupungissa. Lewin ei siis halunnut irroittaa valintaa kulttuurisista tekijöistä (Lewin 1951, 174). Vasta White, joka toi portinvartijan käsitteen tiedotustutkimukseen (Robinson 1973, 334) irroitti MrGatesin Lewinin kenttäteoriasta (vrt. White 1950, 385-389, Brown 1979, 595). Uudempi portinvartija -tutkimus on pyrkinyt selittämään valintaa erilaisten sosiaalisten muuttujien avulla (vrt. Bailey, Lichty 1972, 228, Atwood, Grotta 1973, 759, Robinson 1973, 345), muuttujien määrä on lisääntynyt ja malli on monimutkaistunut, mutta yhtä kaikki abstrakti prosessimalli on säilynyt (vrt. Robinson 1970, 341-350, Bailey, Lichty 1972, 228). Tätä tutkielmaa voidaan pitää pyrkimyksenä irrottautua abstraktista prosessimallista, joka näkee journalistisen työn portin avaamisena ja sulkemisena.

Tapahtumatyyppi. Toisessa lähestymistavassa kiinnittyy huomio niihin yhteisiin merkityksiin, joille kommunikaatio rakentuu ja joita se uusintaa. Tältä kannalta ajateltuna lukija-uutinen -yhteyden synnyn edellytyksenä on se, että tapahtumatyyppit jäsentävät todellisuutta ainakin pääpiirteissään samoin kuin lukija omassa arkiajattelussaan eli lähellä ja kaukana sattuviksi tapahtumiksi, joiden subjektiivinen merkitsevyys vähenee sitä mukaa, mitä kauemmaksi ne erkanevat lukijan välittömästä kokemuspiiristä. (Vrt. Berger, Luckmann 1966, 35-36.)

Näkökulma. Yhteisyyden kannalta ajateltuna lukija on uutisen keskipiste. Näkökulma valitaan siten, että uutinen kytkeytyy lukijan kokemuspiiriin. Yhteyden luomiseen käytetään esimerkiksi lukijalle tuttuja elementtejä, tuttuja nimiä, arkikieltä jne. Tarkasteltaessa näkökulmaa merkityksenannon kannalta havaitaan, että uutisen näkökulma määrittää sitä, mitä on pidettävä normaalin ja mitä epänormaalina (vrt. Tuchman 1978, 184). Esimerkiksi pelkkiin tosiasioihin perustuva uutinen mielenosoituksesta sisältää aina sivumerkityksen, jossa mielenosoitus näyttäytyy normista poikkeavana toimintana. Se poikkeaa normista, "koska se on lehdessä". Mielenosoittajat ajattelevat useinkin järjestäessään marssia, että he haluavat välittää tietoa, valistaa. He eivät ymmärrä, mikä merkitys tapahtumaan liittyy silloin, kun siitä tulee julkinen.

Lähdetyyyppi. Yhteisyyden näkökulmasta lähdetyyyppi rakentuu ja uusintaa sellaista merkitystä, jossa yhteiskunta ajatellaan ja kaantuneen kahdenlaisiin ihmisiin. Puhe suuntautuu "ylhäältä" "alas". "Ylhäällä" ovat ne, jotka puhuvat eli "asiantuntijat" tai "ekspertit" ja "alhaalla" ne, jotka kuuntelevat eli "kadunmiehet" tai "tavalliset ihmiset". Tällainen lähdetyyppien käyttö rakentuu itseasiassa kahdelle merkitykselle, jotka aikaisemmin esitin työtä ohjaavina sääntöinä: 1) lähdetyyyppi kykenee välittämään täsmällisiä tosiasialauseita (lähdesääntö Rl. 1, 2) silminnäkijöiden lausunnot ovat epätäsmällisiä (lähdesääntö Rl. 2).

Uutistyyppi. Pehmeään uutiseen liitetään usein merkitykset "kevyt", "ei-vakava", kun taas kova uutinen saa merkitykset "vakava", "tärkeä". Tämä merkityksenanto on esillä jo uutistyyppien nimissä, "pehmeä", "kova".

Nähdäkseni uutistyyppin merkitys siirtyy lähdetyyppiin ja tapahtumatyyppiin silloin, kun se kombinoi niiden kanssa. Esimerkiksi politiikan ja talouden alueen tapahtumista ei kirjoiteta pehmeitä uutisia, koska "politiikka ja talous ovat vakavia asioita". Tietyissä tapauksissa tällainen merkityksenanto muodostuu mielenkiintoiseksi. Näin käy esimerkiksi silloin, kun naisten rauhanmarssista välitetään pehmeä uutinen. Tämä synnyttää merkityksen, jossa koko tapahtuma näyttäytyy "ei-vakavana".

Aikaisemmin havaitsimme, että ns. tavallinen ihminen ja myös toimittaja itse voi olla lähteenä vain pehmeän uutismuodon sisällä. Näin puhe "alhaalta" "ylös" sallitaan sellaisten tapahtumien kohdalla, jotka määritellään "kevyiksi" tai "ei-vakaviksi". Tyypillisimmillään tämä on esillä ns. katu-gallupeissa, joista on tullut osa journalistista käytäntöä. Ns. "kadun miehille" esitetään sellainen kysymys, jonka yhteiskunnallinen merkitys on usein vähäinen tyyliin "oletko jo käynyt uimassa" tai "missä vietit kesälomasi".

LOPUKSI

Suomalaisen tiedotustutkimuksen piirissä on tutkittu journalistia varsin vähän. Tämä saattaa johtua siitä, että on ajateltu tiedotustutkimuksen tutkimuskohteen sijoittuvan jonnekin varsinaisten välineiden ulkopuolelle. Mutta aivan ilmeisesti se johtuu myös siitä, että yhdysvaltalaisen media-sosiologian piirissä ei ole juurikaan ollut kiinnostusta - joitakin gatekeeper-tutkimuksia lukuunottamatta - journalistista käytäntöä kohtaan. Maikäläinen tiedotustutkimushan on ammentanut paljon juuri media-sosiologiasta. Käytäntö on jätetty käytännön miehille.

Tässä tutkielmassa pyrin lähestymään käytäntöä tietyn teoreettisen viitekehyksen avulla. Lähtökohtia oli kaksi: 1) työ on teleologista toimintaa, 2) sanomalehti on tavara. Ensimmäinen lähtökohta kuvaa työn luonnetta, toinen sen päämäärää.

Tavoitteenani oli luoda ideaalityyppi, johon todellista journalistista käytäntöä tai vallitsevaa käytäntöä voitaisiin verrata. Ideaalityyppi on katsottava pikemminkin tutkimuksen lähtökohdaksi kuin sen lopputulokseksi. Ajatuksena oli tietenkin se, että tutkimuskohde, tässä tapauksessa journalistinen käytäntö, on käsitteellistettävä eli esitettävä abstraktis-yleisessä muodossa, ennen kuin voimme jatkaa sen tutkimista.

Tutkielmassani journalistisen työprosessin ideaalityyppi tiivistyy seuraaviin käsitteisiin:

Kuvio 4.

ideavaihe	lähdevaihe	esitysvaihe
tapahtumatyyppi	lähdetyyppi	uutistyyppi
näkökulma	näkökulma	näkökulma

Tapahtumatyyppi. Tapahtumatyyppin konstruointi perustui siihen havaintoon, että journalismin oppikirjat esittivät säännöllisesti samantyyppisiä tapahtumia uutisina. Tapahtumatyyppi on siis eräänlainen todellisuuden luokitteluyksikkö, jonka avulla todellisuus jäsentyy erilaisiksi tapahtumiksi. Journalismin oppikirjat jäsensivät todellisuutta säännöllisesti samalla tavalla. Tapahtumatyyppin funktiona on mahdollistaa odottamattoman tapahtuman nopea uutisointi, sillä odottamaton tapahtuma on tapahtumatyyppinä odotettu.

Lähdetyyppi. Tiettyä tapahtumatyyppiä vastaa tietty tai tietyt lähdetyypit. Lähdetyypin konstruointi perustui siihen havaintoon, että journalismin oppikirjat liittivät säännöllisesti tietyt lähteet tiettyjen tapahtumatyyppien yhteyteen. Lähdetyyppi määriteltiin seuraavasti: 1. Lähdetyyppi edustaa tiettyä tahoa (esim. järjestöä, laitosta, puoluetta, yritystä jne.) 2. Lähdetyypillä on tietty, vakiintunut asema, jonka nojalla hän toimii lähteenä. 3. Lähdetyypillä on vakiintunut suhde toimitukseen. Mutta ehkä edellistä oleellisempaa on kuitenkin se, että lähdetyypin oletetaan kykenevän välittämään täsmällisiä tosiasialauseita.

Uutistyyppi. Esitin myös kaksi uutistyyppiä, pehmeän uutisen ja kovan uutisen. Nämä uutistyyppit eroavat toisistaan lähinnä muodon ja esitystavan perusteella.

Näkökulma. Erilaisten näkökulmien käyttö liittyy selvästi lukija-uutinen -keskusteluyhteyden syntyyn. Näkökulmat ovat: ajankohtaisuus, tuttuus, epätavallisuus. Tyypillisimmässä muodossa uutisessa esiintyy epätavallista, normista poikkeavaa toimintaa, jossain lukijalle tutussa paikassa. Näin uhkaava tapahtuma kytkeytyy lukijan arjen maailmaan.

Kombinaatiosäännöt. Hyvin keskeisen osan journalistisen kulttuurin implisiittisestä säännöstöstä ja siis sen sisäisestä rakenteesta muodostavat ne säännöt, jotka määrittävät miten tapahtumatyyppi, lähdetyyppi ja uutistyyppi kombinoivat keskenään. Tutkielman perusteella tiedämme vain sen, että tällaisia sääntöjä voidaan olettaa olevan.

Stereotypia. Tutkielmani sivuaa keskeisiltä osiltaan Lippmanin jo 1920 -luvulla esittämää stereotypia -käsitettä. Olenhan pyrkinyt juuri tarkastelemaan niitä havaintoa edeltäviä malleja, jotka helpottavat havainnon tekemistä. Näin olen tietenkin pyrkinyt osoittamaan, että stereotypian käsite saattaisi olla hedelmällinen journalistisen kulttuurin tutkimuksessa.

Tapahtumatyyppi, lähdetyyppi ja uutistyyppi esittävät, mikä on "oikea" uutistapahtuma, mikä on "oikea" lähde ja mikä on "oikea" esitystapa. Niiden käyttöön liittyy siis aina arvostuksia, nämä arvostukset eivät ilmene uutisen verbaalikielessä vaan valinnassa ja sitä ilmentävässä muotokielessä.

LÄHTEET

- AHMAVAARA, Yrjö. Informaatio, Tapiola 1975.
- AHMAVAARA, Yrjö & MINKKINEN, Sirkka & NORDENSTRENG, Kaarle & RAND, Max & STARCK, Margaretha. Joukkotiedotus yhteiskunnassa, Helsinki 1971.
- ALANEN, Antti. Matka journalismin äärelle (Thompson, H.S. Suuri hainmetsästys. Outoja tarinoita oudoilta ajoilta), Tiedotustutkimus 2/1982.
- ANDERSEN, Eigil (ed.). Ikke et ord om Ytringsfrihed, Rapport om journalisters arbejdsvilkår på danske dagblade, Århus 1977.
- ARNOLD, Edmund. Functional newspaper design, New York 1956.
- ATWOOD, Erwin L. & GROTTA, Gerald L. Socialization of news values in beginning reporters, Journalism Quarterly 1973 (50) 4.
- BAILEY, George A. & LICHTY, Lawrence. Rough justice on a Saigon street, A gatekeeper study of NBC's tet execution film, Journalism Quarterly 1972, (49) 2.
- BASTIAN, George & CASE, Leland. Editing the day's news, New York New York 1948.
- BERGER, P.L. & LUCKMANN, T. The social construction of reality, Harmondsworth 1971.
- BLEYER, Willard. Main currents in the history of american journalism, Cambridge 1927.
- BOORSTIN, Daniel. The Image. Or what happened to the american dream, New York 1962.
- BREED, Warren. Newspaper "opinion leaders" and processes of standardization, Journalism Quarterly 1955, (32) 2.
- BREED, Warren. Soziale Kontrolle in der Redaktion: eine funktionale Analyse, teoksessa AUFERMAN, Jörg & BOHRMANN, Hans & SÜLZER, Rolf. Gesellschaftliche Kommunikation und Information, Frankfurt 1973.
- BROWN, Richard M. The gatekeeper reassessed. A return to Lewin, Journalism Quarterly 1979, (56) 3.
- CAMPBELL, Laurence & WOLSELEY, Roland. How to report and write the news, Englewood Cliffs 1961.
- CHARNLEY, Mitchell, Reporting, New York 1960.

- CONNELL, Ian. Tv -uutiset ja yhteiskuntasopimus, Tiedotustutkimus 2/1982.
- DAHLGREN, Peter. TV news as a social relation, Media, Culture and Society 1981, (3) 3.
- ECO, Umberto. A theory of semiotics, Thetford 1977.
- FISKE, John & HARTLEY, John. Reading television, London/New York 1978.
- GERALD, Edward. The social responsibility of the press, Minneapolis 1963.
- GIEBER, Walter. How the "gatekeepers" view local civil liberties news, Journalism Quarterly 1960, (37) 2.
- HAAPASALO, Jukka & HELLMAN, Heikki & KULMANEN, Juha & PIETILÄ, Kauko & SAARIKOSKI, Jyrki. Hetken kulluttua: uutiset! Tiedotustutkimus 4/1981.
- HALLORAN, James & ELLIOTT, Philip & MURDOCK, Graham. Demonstration and communication: a case study. Middelsex 1970.
- HAUG, W.F. Tavaraestetiikan kritiikistä, Tiedotustutkimus 3/1981.
- HEMANUS, Pertti & TERVONEN, Ilkka. Objektiivinen joukkotiedotus, Keuruu 1980.
- HIMANEN, Hannu. Suomalaisen tiedotustutkimuksen synty ja kehitys. Aineistoa tiedotusopin tieteenalalyysiin. Pro Gradu -tutkielma, Tampereen yliopiston Tiedotusopin laitos, Tampere 1975.
- HUGHES, Helen. News and the human interest story, New York 1968.
- JUDD, Robert P. The newspaper reporter in a suburban city, Journalism Quarterly 1961, (38) 1.
- JUNTUNEN, Matti & MEHTONEN, Lauri. Ihmistieteiden filosofiset perusteet, Jyväskylä 1977.
- KAHMA, Ilkka. Toimitusdemokratiakokeilu ja lehtiorganisaatio, tutkimus osallistumisjärjestelmän vaikutuksista lehtiorganisaation muotoon ja toimintaan. Lisensiaattitutkimus, Tampereen yliopiston Tiedotusopin laitos, Tampere 1977.
- LEWIN, Kurt. Field theory in social sciences, New York 1951.
- LIPPMANN, Walter. Public Opinion, New York 1961.
- LUKACS, Georg. Työ yhteiskunnallisen käytännön mallina, teoksessa TUOMELA, Raimo & PATOLUOTO, Ilkka. Yhteiskuntatieteiden filosofiset perusteet osa II, Hämeenlinna 1976.

- MALMBERG, Tarmo. Johdatus elokuvan semiotikkaan. Licensiaattitutkimus, Tampereen yliopiston Tiedotusopin laitos, Tampere 1976.
- MALMBERG, Tarmo. Viestintä ja kulttuuri. Tekstejä viestinnän teorian ja tutkimuksen kulttuuriteoreettisista perusteista (1978-1981), Tampere 1981.
- MARX, Karl. Pääoma I, Moskova 1974.
- MAVITY, Nancy. The modern newspaper, New York 1930.
- McBARNET, Andrew. Disciplining the journalist: an investigation of training methods. Media, Culture and Society 2/1979.
- McDOUGALL, Curtis. Interpretative reporting, New York 1964.
- MIETTINEN, Jorma & KALLIOMAKI, Ilkka & SUOMINEN, Elina. Journalistinen työprosessi, Helsinki 1976.
- MOLOTCH, Harvey & LESTER, Marilyn. News as purposive behavior, on the strategic use of routine events, accidents and scandals, American sociological review 1974, (39) 1.
- MORTENSEN, Frands & SVENDSEN, Erik. Creativity and control: the journalist betwixt his readers and editors, Media, Culture and Society 2/1980.
- MOTT, Frank Luther. American journalism: a history 1690-1960, New York 1962.
- NEAL, Robert. News and newswriting, Springfield 1925.
- OTTO, Willard & MAREY, Mary. Journalism for high school, New York 1934.
- PIETILÄ, Kauko. Journalismin kritiikin mahdollisuuksia. Kuusi kirjoitusta vuosilta 1978-1981. Tampere 1981.
- PIETILÄ, Veikko. Journalistinen käytäntö ja journalismin tutkimus, alustus suomalais-neuvostoliittolaisessa tiedotustutkimuksen seminaarissa, Tampere 1981a (moniste).
- PIETILÄ, Veikko. Selittäminen yhteiskuntatieteissä, Tampere 1980b.
- PIETILÄ, Veikko. Tiede ja journalistinen käytäntö, Tiedotustutkimus 2/1980a.
- PIETILÄ, Veikko. Tiedon siirtoa vai yhteisyyttä? Tiedotustutkimus 4/1981b.

- PIETILÄ, Veikko. Yhteiskuntatieteen tieteenfilosofisia lähtökohtia, Tampere 1979.
- RADDER, Norman & STEMPEL, John. Newspaper editing makeup and headlines, New York 1942.
- RIVERS, William L. & SCHRAMM, Wilbur, Responsibility in mass communication, New York 1969.
- ROBINSON, Gertrude. Foreign news selection is non-linear in Yugoslavia's Tanjug agency, Journalism Quarterly 1970, (47) 2.
- ROBINSON, Gertrude. Fünfundzwanzig Jahre "Gatekeeper" -Forschung: Eine Kritische Rückschau und Bewertung, teoksessa AUFERMAN, Jörg & BOHRMANN, Hans & SÜLZER, Rolf. Gesellschaftliche Kommunikation und Information, Frankfurt 1973.
- ROSHCO, Bernard. Newsmaking, Chicago 1975.
- RYAN, Alan. The philosophy of social sciences, London 1970.
- SCHRAMM, Wilbur. The nature of news, Journalism Quarterly, 1949, (26) 3.
- SCHUDSON, Michael. Discovering the news: A social history of american newspaper, New York 1978.
- SEARLE, John. Institutionaalisen faktan käsitys, teoksessa TUOMELA, Raimo & PATOLUOTO, Ilkka. Yhteiskuntatieteiden filosofiset perusteet, osa I, Helsinki 1976.
- SHUMAN, Edwin. Practical Journalism, New York 1926.
- SILVERSTONE, Roger. The Message of television, myth and narrative in contemporary culture, Suffolk 1981.
- SMITH, Edward. The normative characteristics of the cumulative news story, Journalism Quarterly 1980, (57) 2.
- TUCHMAN, Gaye. Objectivity as strategic ritual: An examination of newsmen's notions of objectivity, American Journal of Sociology, 1972, (77) 4.
- TUCHMAN, Gaye. Making news. A study in the construction of reality, New York 1978.
- TUCHMAN, Gaye. Making News by doing work: Routinizing the unexpected, American journal of sociology, 1973, (79) 1.
- TUOMELA, Raimo & PATOLUOTO, Ilkka. Yhteiskuntatieteiden filosofiset perusteet, osa I, Helsinki 1975.
- TURNBULL, Arhur & RUSSEL, Baird. The graphics of communication, New York 1964.

- VARIS, Tapio. Kansainvälinen viestintä - teoriaa vai näkemyksiä, Tiedotustutkimus 1/1982.
- WARREN, Carl. Modern news reporting, New York 1959.
- WESTLEY, Bruce. News editing, Cambridge 1953.
- WHITE, David Manning. The "gate keeper": A Case study in the selection of news, Journalism Quarterly 1950, (27) 4.
- WINCH, Peter. Yhteiskuntatieteet ja filosofia, Jyväskylä 1979.

LIITE 1

Tutkimusaineistoon kuuluvat
journalismin oppikirjat:

tutkinto
 vaatimukset¹

Neal, Robert	
News and Newswriting, Springfield 1925.	1944
Shuman, Edwin	
Practical Journalism, New York 1926.	1944
Harwood, Dix	
Getting and Writing News, New York 1927.	1944
Mavity, Nancy	
The Modern Newspaper, New York 1930.	1944
Otto, William, Marey, Mary	
Journalism for High School, New York 1934.	1944-1947
Warren, Carl	
Modern News Reporting, New York 1959.	1961-1968
Charnley, Mitchell	
Reporting, New York 1960.	1966-1971
Campbell, Laurence, Wolseley, Roland	
How to Report and Write the News, Engleswood Cliffs 1961.	1963-1968
MacDougall, Curtis	
Interpretative Reporting, New York 1964.	1965-1970
Rivers, William	
The Mass Media, New York 1964.	1968

---

¹ Osa teoksista on ollut tutkintovaatimuksissa jo ennen vuotta 1944.

LIITE 1 (jatkuu)

Seuraavia tutkintovaatimusten teoksia
on käytetty tarkasteltaessa journalismin
muutokieltä:

tutkinto-
vaatimukset
(vuosi)

Radder, Norman, Stempel, John
Newspaper Editing Makeup and Headlines,
New York 1942.

1949-1953

Bastian, George, Case, Leland
Editing the Day's News, New York 1948.

1944-1953

Westley, Bruce
News Editing, Cambridge 1953.

1963-1968

Arnold, Edmund
Functional Newspaper Design, New York 1956.

1963-1974

Turnbull, Arthur, Baird, Russel
The Graphics of Communication,
New York 1964.

1965-1974

LIITE 2

Opetusohjelmat, joista tutkimusaineisto
on koottu

Opetussuunnitelma ja tutkintovaatimukset, Yhteiskunnallinen korkeakoulu, Helsinki 1944.

Yhteiskunnallisen korkeakoulun opetussuunnitelma, II kurssivaatimukset, Helsinki 1947.

Yhteiskunnallisen korkeakoulun opetussuunnitelma, II kurssivaatimukset, Helsinki 1949.

Yhteiskunnallisen korkeakoulun opetussuunnitelma, II kurssivaatimukset, Helsinki 1951.

Yhteiskunnallisen korkeakoulun opetussuunnitelma, II kurssivaatimukset, Helsinki 1953.

Yhteiskunnallisen korkeakoulun opetussuunnitelma, II kurssivaatimukset, Helsinki 1956.

Yhteiskunnallisen korkeakoulun opetussuunnitelma, II A ja B kurssivaatimukset, Helsinki 1959.

Yhteiskunnallisen korkeakoulun opetussuunnitelma, II A ja B kurssivaatimukset, Tampere 1961.

Yhteiskunnallisen korkeakoulun opetussuunnitelma, II A yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan kurssivaatimukset, Tampere 1963.

Yhteiskunnallisen korkeakoulun yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan ja humanistisen tiedekunnan kurssivaatimukset, Tampere 1964.

Yhteiskunnallisen korkeakoulun yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan tutkinnot ja kurssivaatimukset, Tampere 1965.

Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan tutkinnot ja kurssivaatimukset, Tampere 1966.

Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan tutkinnot ja kurssivaatimukset, Tampere 1967.

Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan tutkinnot ja kurssivaatimukset, Tampere 1968.

Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan tutkinnot ja kurssivaatimukset, Tampere 1969.

Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan tutkinnot ja kurssivaatimukset, Tampere 1970.

Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, tutkinnot ja kurssivaatimukset lukuvuonna 1971-72, Tampere 1971.

LIITE 2 (jatkuu)

Opinto-opas 1972-1973, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta,
Tampere 1972.

Opinto-opas 1973-1974, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta,
Tampere 1973.

Opinto-opas 1974-1975, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta,
Tampere 1974.

ISBN 951-44-1452-7
ISSN 0358-4585